

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI ÉRTEKEZÉSEK

17. szám

FELSŐ-MAGYARORSZÁG
KERESKEDELMI ÖSSZEKÖTTETÉSE
LENGYELORSZÁGGAL

FŐLEG A XVI—XVII. SZÁZADBAN

BÖLCSÉSZETDOKTORI ÉRTEKEZÉS

IRTA

DIVÉKY ADORJÁN

*Felolvasatoll a Szent-István-Társulat Tudományos és Irodalmi
Osztályának 1905 február 9-dikén tartott ülésében.*

BUDAPEST

STEPHANEUM NYOMDA R. T.

1905

ELŐSZÓ.

Európa népei között egy sines, melynek történelme annyi rokon vonást mutatna a miénkkel, mint a lengyelé.

A sokszázados sűrű érintkezés a történelmi emlékeknek oly nagy gazdagságát eredményezte, hogy azoknak feldolgozása több emberöltő munkáját veszi igénybe s ezen gazdag anyag mellett is azt tapasztaljuk, hogy e téren a történelemnek csak igen kevés munkását látjuk dolgozni, pedig mennyi fontos és érdekes anyagot rejtenek a lengyel levéltárak! Valóságos kincseshányái a történelemnek.

A sűrű politikai összeköttetéseken kívül nagy volt a kulturális kapocs is, mely hazánkat Lengyelországgal összekötötte, úgy tudományos, mint kereskedelmi, ipari és művészeti tekintetben is.

E kulturális kapcsolatok egyikét, a kereskedelmi összeköttetéseket tárgyalja szerény értekezésem. Töretlen úton haladtam, nem kis fáradsággal gyűjtöttem össze a meglévő elszórt adatokat és igyekeztem ezen mozaikokból egy kis képet alkotni azon élénk kereskedelmi összeköttetésről, mely Felső-Magyarország és Lengyelország között a multban fönnállott.

TARTALOM.

	Lap
Előszó	III

ELSŐ FEJEZET.

A kereskedelem a középkorban.

A középkor szelleme. — A kereskedő kevésbé hazáserető. — A középkor megszorítja a kereskedelmet. — Árumegállító-jog. — Vásárok. — Hatósági beavatkozás. — Rossz utak és a közbiztonság hiánya. — Vám és harminczad. — Árúlerakó-jog. — Meghatározott útvonalak. — Telekérintő-jog. — Különböző mértékek és pénzek. — Adósság-behajtás. — Pénzüzet. — Kiváltság- és szabadalomosztogatás. — A magyar nem kereskedő faj	1
---	---

MÁSODIK FEJEZET.

A magyar-lengyel kereskedelem a középkorban.

Krakkó kiváltságlevele. — Kassa és Krakkó egyezsége. — Krakkó és Szandec egyezsége. — Károly Róbert biztosítja Krakkó jogait. — Nagy Lajos tevékenysége a kereskedelem terén. — Kassa kedvező helyzete. — Nagy Lajos árumegállító jogot ad Kassának. — Lengyel só behozatala. — Kázmér rendelete. — Kassa kiváltsága. — Nagy Lajos és Kázmér szerződése. — Kassa tiltakozása. — Krakkó kiváltsága. — A kassaiak hasonló kiváltságot kapnak. — Nagy Lajos érdemei. — Nagy Lajos utódai alatt hanyatlak a kereskedelem. — Ulászló rendelete. — A magyar kereskedelem kiterjed a Kelet-tengerig. — Ulrik kamarás fosztogatása. — Zsigmond kedvez a magyar városoknak. — A lengyel kereskedők jogait biztosítják. — Az árumegállító-jog csak a külföldieknek szól. — Ennek kijátszása. — A lengyelek megszorítása. — A lengyelek ezt megtorolják. — Zsigmond és Ulászló viszánya. — Békekötés. — Az elzálogosított városok élénk kereskedelme. — Zsigmond akadályozza a kereskedelmet. — Kassa hanyatlása. — Ulászló fölvirágoztatja a kereskedelmet. — Podolin és Lubló kiváltsága. — Szandec helyzete. — A homonnai út. — II. Kázmér rendelete. — Ófalui béke. — A kereskedelem hanyatlása Mátvás után	6
--	---

HARMADIK FEJEZET.

Közgazdasági állapotok a XVI—XVII. században.

A XVI. évszázad szomorú állapota. — Legélénkebb kereskedelme a Felföldnek van. — Kassa hanyatlik. — Lengyelország felé terelődik a kereskedelem	Lap 18
---	-----------

NEGYEDIK FEJEZET.

Főbb kereskedelmi utak.

A kereskedelem kelleke a jó út. — Nagy Lajos tevékenysége e téren. — Az átmenő kereskedelem útja. — A dél-északi kereskedelem útja. — Főbb utak Lengyelország felé. — A Krakkó felé vezető út. — A löcse-lublói út. — A Héthársról vezető utak. — A bányavárosok útja...	20
--	----

ÖTÖDIK FEJEZET.

Pénz és mértékek.

A magyar aranypénz hires. — Kevés a rézpénz. — Az idegen pénz behozatala tilos. — A rossz lengyel pénz kitiltása. — Rudolf leszállítja a rossz lengyel pénz értékét. — Hamis lengyel pénz. — A lengyel pénz további kitiltása. — A lengyelek kitiltják a magyar pénzt. — Bethlen Gábor intézkedése és terve. — Prandeis ajánlata. — Megyei határozatok. — Szepesi viszonyok. — Abaujmegeye elfogadja a lengyel pénzt. — A mértékek különfélesége. — A törvény egy mértéket rendel. — Különböző mértékek. — A mértékek ellenőrzése. — Egyes vidékek mértékei. — Gabonamértékek. — Bormérték. — Só- és súlymérték. — Kassai pint. — Szepesi mértékek. — Lengyel mértékek	25
--	----

HATODIK FEJEZET.

Vám, harminczad, árúmegállító-jog.

A vám mint kincstári jövedelem. — Visszaélések. — Az elzalogosított városok kedvező helyzete. — A magyar városok vámmentessége. — Kassa zsarolása. — Harminczadok. — A borkivitel megtiltása. — Visszaélések. — Harminczadok elkerülése és kijátszása. — A turdossini harminczad. — Harminczadjövedelem. — Árúmegállító-jog. — Lőcse árúmegállító-joga és viszálya Kassával. — Lőcse viszálya Kézsmárkkal. — A királyok Lőcsének kedveznek. — Lőcse fénykora. — Eperjes árúmegállító-joga. — Árúmegállító-jogú városok. — Panaszok. — Enyhítés. — Lengyel árúmegállító-jogú városok. — Szandec emelkedése. — A kereskedelem egyéb akadályai. — Magdeburgi jog...	37
--	----

HETEDIK FEJEZET.

Behozatal és kivitel.

A kivitel sok fennakadást szenved. — I. Zsigmond tilalma. — A tilalom hatása Magyarországon. — Egyezkedés. — A borkivitel megtiltása. — I. Lipót és János szerződése. — A kivitel tárgyai. — Borkivitel. — Arany és ezüst. — Réz. — Vas és acél. — Puskapor és salétrom. — Szarvasmarha, ló és juh. — Gabona. — Szepesi vászon. — A kivitel egyéb tárgyai. — Sóbehozatal. — Ólom. — Ón. — Kén. — Üveg. — Prémárúk. — Kelmék. — Posztó, lengyel vászon. — A kivitel egyéb tárgyai	Lap 49
--	-----------

NYOLCZADIK FEJEZET.

Borkivitel.

A magyar bor hire. — A török hódoltság nem kedvez a bortermelésnek. — Más piacot keres. — Az északi ember természete. — Boraink. — A tokaji bor. — Sok adat. — Krakkó város határozata a boreladásról. — A kereskedők védelmére küldik Schwendit. — Zsarolása. — A borkivitel hol megtiltják, hol megengedik. — Bethlen megtiltja a borkivitel. — Zemplén-megye véleménye. — Jogtalan vámmentes borszállítás. — Kassán túl nem szabad menni. — Borkereskedő telepek. — Vám- és italadó. — A hordó nagysága. — Csak a termelő kereskedhetik. — Hatósági pecsét. — Tartózkodási idő. — A borkivitel útjai. — A hamisított borok behozói. — A borok ára. — A borkivitel igen jelentékeny	62
---	----

ELSŐ FEJEZET.

A kereskedelem a középkorban.

A középkor szelleme. — A kereskedő kevésbé hazaszerető. — A középkor megszorítja a kereskedelmet. — Ártumegállító-jog. — Vásárok. — Hatósági beavatkozás. — Rossz utak és a közbiztonság hiánya. — Vám- és harminczad. — Árulerakó-jog. — Meghatározott útvonalak. — Telekérintő-jog. — Különböző mértékek és pénzek. — Adósságbehajtás. — Pénzület. — Kiváltság és szabadsalom osztogatása. — A magyar nem kereskedő faj.

Bár tanulmányom tárgya kívül esik a középkor keretén, de mert ennek kereskedelmi politikája áthúzódik a XVI., sőt a XVII. évszázdba is, szólnom kell róla röviden.

A középkor a hit, a spiritualizmus, az arisztokrácia világa, a midőn az egyén nem a földi jólétet keresi, hanem a földöntúli boldogulást, az üdvözülést. Egész lényét, gondolkodását áthatja e gondolat, ez irányítja őt egész ténykedésében s e szerint rendezi be életének minden körülményét.

Krisztus Urunk mondását: «Az én világom nem e földről való» tartja szem előtt a középkor embere. Eszménye az élet-szentség s hogy ezt elérje, le kell küzdenie az anyagot, a testet. Ellent kell mondania a test vágyának, gyönyöreinek s a földi jólétnek, mert a test vágyai, az anyagiak ellenségei a szellemnek. Nem szabad tehát a földi jót keresni, mert az megrontója a szellemnek.

A középkor szelleme tehát nem kedvez a vagyongyűjtésnek, a pénzszerzésnek.

A középkorban mindaz virágzik, a mi szellemi s mindaz el van hanyagolva, a mi anyagi.

Mivel pedig a kereskedelem igen alkalmas a pénzvágy fölébresztésére, természetes, hogy a közfelfogás ellenséges indulttal viseltetett irányában.

A középkor több írója elítélőleg nyilatkozik a kereskedőről. *Aranyaszájú szent János* szerint a kereskedő nem leli lelke üdvét;¹ *Szent Ambrus* is ily értelemben nyilatkozik.² *Aquinói szent Tamás* nem ajánlja a népnek, hogy kereskedelemből éljen, mert az nyereségvágyóvá, elpuhulttá és a háborúra alkalmatlanná teszi az embert.³

De még *Hutten*⁴ és *Luther*⁵ sem nyilatkoznak valami szépen a kereskedőről.

Nem kedvezett továbbá a kereskedelemnek a kor arisztokratikus fölfogása sem, mely csak a harczot tartotta nemes foglalkozásnak s minden egyéb foglalkozást, különösen a kereskedelmet, lenézte.

Érthető ez, mert a történelem és a tapasztalat bizonyítja, hogy a kereskedő nem alkalmas a harczra s inkább zsoldost állít a maga helyébe. Nincs meg benne a földhöz való ragaszkodás, mint a földművelő és földbirtokos osztályban s nem is teszi ki életét oly könnyen kockára, mert ha veszély fenyegeti, összerakja ingóságait, menekül és máshol telepszik le, akár idegenben is. Így történt ez, midőn a török Budához közeledett. A zsidók és a német polgárok, tehát a kereskedelemmel foglalkozók voltak az első menekülők.⁶

¹ «Difficile est, ut quis negotians intret in regnum coelorum.» *S. Joan Chrysostomi* Homilia 36. sup. Matth.

² «Plurimi mercatores animas suas pro aquisitione pecuniarum perditioni tradunt». *Super Apocalypsi* cap. 18.

³ «Est etiam negotiationis usus contrarius quam plurimum exercitio militari. Negotiatores enim dum umbram colunt, a laboribus vacant et dum fruuntur deliciis, mollescunt animo et corpora redduntur debilia, et ad labores militares inepta: unde secundum iura civilia negotiatio est militibus interdicta». *De regimine principum ad regem Cypri. Divi Thomae Aquinatis* opera. Editio altera Veneta. Venetiis 1754. XIX. 545 l.

⁴ *Praedones. Böcking: Hutteni opera, operumque supplementum.* Leipzig. 1859—1870. IV. 371—373. l.

⁵ «Ich sehe nicht viel guter Sitten, die je in ein Land gekommen sind durch Kaufmannschaft, und Gott vor Zeiten sein Volk Israel darum von dem Meere wohnen liess, um nicht viel Kaufmannschaft treiben». *Dr. Martin Luther. An den christlichen Adel deutscher Nation. Universal-Bibliothek. Nr. 1578. 91. l.*

⁶ *Ballagi Aladár* dr. egyetemi előadásai, 1901 márczius 12.

Ha már most ismerjük a kor szellemét és nézeteit a kereskedelemről, könnyen megértjük ennek állapotát a középkorban.

Spirituális gondolkodású lévén a kor, nem hagyta szabadjárára a kereskedelmet, hanem minden tekintetben megszorította azt, mert azon elvből indult ki, hogy az ember hajlandó a rosszra s azért meg kell fékezni; elejét kell venni minden tisztességtelen nyereszkesedésnek és csalásnak. Erre valók a czéhek, melyek ügyelnek az iparosokra, a limitációk, melyek megszabják az árúczikkek árát stb.

Mostoha gyermek lévén a középkorban a kereskedelem, nem fejlődhetett eléggé s gyámoltalanságában az álomhatalomhoz s egyéb hatóságokhoz fordult védelemért és pártfogásért.

Az uralkodó pedig szívesen segítette a kereskedőket — mint városi elemet — szüksége lévén a városok támogatására az elhatalmasodott főnemesség ellen.

Az uralkodó által a városoknak adományozott jogok közé első sorban az *árúmegállító-jog*¹ (ius stapulae, Stapelrecht) tartozott. Ez abban állott, hogy az illető városba jövő kereskedő kénytelen volt vagy egész árúját vagy annak egy részét a városban lerakni s ott áruba bocsátani, melynek megvételére első sorban az illető város polgárainak volt joguk. Az ily joggal fölruházott városok kereskedelmi csomópontokká lettek és nagyban hozzájárultak a polgárok jólétének emeléséhez.

Ennek ellenszolgáltatásakép a város köteles volt az oda vezető utakon a kereskedők biztonságáról gondoskodni, bár később ez nem történt meg s így igazságtalanná vált az árúmegállítás.

De ha nem is adományozták volna az uralkodók e jogot, az magától is kifejlődött volna, mert az utak rosszasága, a gyakori átrakodás kellemetlensége, a közbiztonság hiánya magukkal hozták azt, hogy a kereskedő nem ment messzire árújával, mert se lova, se szekere nem bírta ki a hosszú rossz utat, hanem lerakta árúját valamelyik árúmegállító-joggal fölruházott városban és ott más vidékekről jövő kereskedőkkel kicserélte azokat.

¹ *Hajnik Imre.* Egyetemes európai jogtörténet. IV-ik kiadás. 362. l.

A kezdetleges kereskedelmi viszonyoknak, a rossz közlekedési utaknak részben következménye a *vásárok* létrejövése volt, mert itt a kereskedő személyesen könnyebben elintézhette kereskedelmi és egyéb ügyes-bajos dolgait, a mi a nehézkes közlekedési viszonyok következtében igen bajos volt. A mint tökéletesedtek a közlekedési eszközök, úgy hanyatlott a vásárok jelentősége.¹

Alacsonyabb fokon állván a műveltség, nagyobb szükség volt hatósági beavatkozásra s itt ismét a kor szellemét látjuk, mely a tisztességet hangoztatja.²

A hatóság meg akarja védeni a közönséget az esetleges lelkiismeretlen kiszolgáltatástól s azért az árúkat és mértékeket láttamozza, hogy ezáltal az árúk megbízhatóságát bizonyítsa.

A kereskedelem és a műveltség fejlődésével persze az fölöslegessé vált.

Nagyban nehezítették a kereskedelmet a *rossz utak* és a *közbiztonság hiánya*. A kereskedő sokszor kénytelen volt fegyveres kísérettel utazni, melyet valamely hatóságtól kapott, persze illő pénzösszeg lefizetése mellett.

Nagy hátrányára volt a kereskedelemnek a sok *harminczad* és *vám*.

A mindenféle út-, híd-, rév-, száraz- és vízi vámoknak se szeri se száma nem volt.

Ezek türhetetlen voltát bizonyítja az is, hogy a rendek minden országgyűlésen követelik az igazságtalan vámok eltörlését.³

Az árúmegállító joghoz hasonló az *árúlerakó-jog*, mely abból állott, hogy a kereskedő kénytelen a városban lerakni árúját s oda való fuvarossal vitetni tovább.

Gátlólag hatott a kereskedelemre azon körülmény, hogy egyes városokba csak bizonyos *meghatározott útronalakon* lehe-

¹ Ma is tapasztalhatjuk, hogy a művelt nyugaton a vásárok jelentéktelenek, ellenben már keleti Európában és Ázsiában nagy jelentőségük van, mint például a nízni-novgorodi vásároknak.

² Közgazdasági Lexikon. II. 308. l.

³ 1542 : 45. ; 1546 : 54. ; 1550 : 67. ; 1552 : 35. ; 1555 : 14. ; 1556 : 36. ; 1559 : 45. ; 1566 : 11. ; 1588 : 27. törv.-cikkek.

tett menni (Strassenzwang); ellenkező esetben birságot fizetett vagy árúját elkobozták.¹

Megemlíthetjük a *telekérintő jogot* (Grundruhr) is, melynek értelmében a föld tulajdonosát illette mindaz a tárgy, a mi tengelytörés vagy más baleset következtében a földre esett.²

Bénítólag hatott a kereskedésre a *sokféle mérték* és *pénznem*. Majdnem minden vidék, minden nagyobb város más és más mértéket használt. Így volt ez a pénzzel is, különösen a határvidékeken, a hol annyira elterjedtek az idegen pénzek, hogy szigorú büntetéssel kellett elfogadójukat sújtani.

Egyik akadályja volt a kereskedelemnek azon Európászerte elterjedt szokás, hogy ha valamely város polgára adósa maradt valakinek, a hitelező az illető városnak — a hol az adós lakott — bármely polgárán behajtotta követelését. Persze ilyenkor az illető város polgárai tartózkodtak ott megjelenni, a hol polgártársukkal így bántak el.

A *pénz* és *hitelügylet* nem volt kifejlődve. A kamatszedést uzsorának tekintette az egyház s mint ilyet megtiltotta, valamint rosszalotta a pénzzel való kereskedést is, de a XIV. évszázban már a legtöbb helyen a pénzgazdaság elterjedését látjuk.

A kereskedelemnek fönnt felsorolt megszorításaiból láthatjuk, hogy a középkorban, de még a XVI. és XVII. évszázban is jóformán csak az üzhetett nyereséges kereskedést, a kinek kiváltságai voltak, mert különben oly akadályokkal kellett megküzdenie, melyek lehetetlenné tették a kereskedelmet. Azért látunk a középkorban oly sok kiváltság- és szabadalom-osztoztatást.

Nálunk Magyarországon e körülményekhez az is hozzájárult, hogy a magyar fajnak, mint kiválóan harezias és lovas nemzetnek nem tartozott kegyelt foglalkozásai közé a kereskedelem s az idegen elemekre, a német polgárookra és zsidókra hagyta.

¹ *Hajnik I.* Id. m. 362. l.

² U. o.

MÁSODIK FEJEZET.

A magyar-lengyel kereskedelem a középkorban.

Krakkó kiváltságlevele. — Kassa és Krakkó egyezsége. — Krakkó és Szandec egyezsége. — Károly Róbert biztosítja Krakkó jogait. — I. Lajos tevékenysége a kereskedelem terén. — Kassa kedvező helyzete. — Nagy Lajos árumegállító jogot ad Kassának. — Lengyel só behozatala. — Kázmér rendelete. — Kassa kiváltsága. — Nagy Lajos és Kázmér szerződése. — Kassa tiltakozása. — Krakkó kiváltsága. — Orosz- és Tatárország felé irányuló kereskedelem. — Krakkó kiváltsága. — A kassaiak hasonló kiváltságot kapnak. — Nagy Lajos érdemei. — Nagy Lajos utódai alatt hanyatlik a kereskedelem. — Ulászló rendelete. — A magyar kereskedelem kiterjed a Keleti-tengerig. — Ulrik kamarás fosztogatása. — Zsigmond kedvez a magyar városoknak. — A lengyel kereskedők jogait biztosítják. — Az árumegállító-jog csak a külföldieknek szól. — Ennek kijátszása. — A lengyelek megszorítása. — A lengyelek ezt megtorolják. — Zsigmond és Ulászló viszálya. — Békekötés. — Az elzálogosított városok élénk kereskedelme. — Zsigmond akadályozza a kereskedelmet. — Kassa hanyatlása. — Ulászló fölvirágoztatja a kereskedelmet. — Podolin és Lubló kiváltsága. — Szandec helyzete. — A homonnai út. — II. Kázmér rendelete. — Ófalui béke. — A kereskedelem hanyatlása Mátyás után.

Ama nagy és virágzó kereskedelmi élet, mely egykoron Magyarország és a hajdani Lengyelország közt oly élénk összeköttetést létesített s Lengyelország bukásával együtt bukott, már az Árpád-házból származó királyaink utolsói alatt kezdődött, de nagyobb lendületet, határozott irányt csak a XIV. évszázban tett.

Első fontosabb emléke ezen kereskedelemnek azon kiváltságlevél, melyet *Lokietek Ulászló* 1306-ban adott *Krakkó* városának s melyben annak árumegállító jogot biztosít. Ebben megengedi a király az idegen kereskedőknek, hogy áruikat eladhaszák, a *magyar rezeset* azonban, akár magyar, akár belföldi kereskedő hozta azt, csak krakkói polgárnak lehet eladni. Meghagyja továbbá, hogy senkinek sem szabad sem vizen, sem szárazon

magyar rezet vagy egyéb magyar árút, akár Magyarországból, akár más országból Thornba vinni csak Krakkón keresztül.¹

1324-ben *Kassa* és *Krakkó* városa egyezséget kötnek oly értelemben, hogy egymás kereskedői kölcsönösen szabadon kereskedhetnek a két városban. A mely fél az egyezséget föl akarja bontani, négy hónappal előbb köteles azt tudatni a másikkal, hogy az árúkat haza lehessen hozni és az adósságokat behajtani. Azonkívül kötelesek egymást kölcsönösen segíteni az adósságok behajtásában.²

A magyaroknak sűrű látogatását bizonyítja az is, hogy *Krakkó* és *Szandec* (Nowy-Sącz) polgárai 1329-ben megegyeznek abban, hogy a szandeciék akár a Visztulán, akár a Duna-jeczen mennek Thornba, kötelesek Krakkót érinteni; viszont a krakkóiak, ha Magyarországra tartanak, nem mehetnek más úton, mint Szandecnek. A ki ez ellen vét, azt megfosztják polgárjogától és a kereskedelem gyakorlásától.³

Kázmér lengyel királynak nem lévén fiörököse, Károly Róbert királyunk azon volt, hogy a lengyel koronát fiának, Lajosnak szerezze meg. Ez sikerült is, mert Kázmér király 1339-ben rávette a lengyel rendeket, hogy Lajos herceget kiáltás ki utódjául.

Károly Róbert, hogy fia részére a lengyelek bizalmát még jobban megnyerje, ugyanazon év december hónapjában kelt oklevelében biztosítja a krakkóiakat, hogy ha Kázmér király fiörökös nélkül hal meg, mindazon kiváltságaikat és jogaikat, melyeket királyaiktól kaptak, meg fogja tartani.⁴

A mit az apa megkezdett, azt folytatta a fiú. Nagy Lajos okos politikája nemcsak hatalmilag emelte magas polezra az országot, hanem kereskedelmileg is úgy, hogy alatta élte kereskedelmünk fénykorát.

Igen élénk volt hazánk kereskedelmi összeköttetése Lengyelországgal e korban, mert Lajos mint magyar és lengyel király

¹ *Fr. J. Jekel*. Handlungsgeschichte Polens. Wien. 1809. I. 164. l.

² *Dr. Fr. Pichosinski*. Codex Diplomaticus Civitatis Cracoviensis. Cracoviae 1879. I. 17. l.

³ Cod. Dipl. Civ. Crac. I. 17. l.

⁴ Cod. Dipl. Civ. Crac. I. 26. l.

azon fáradozott, hogy mennél nagyobb lendületet adjon országai iparának és kereskedelmének.

Budát, az ország fővárosát teszi a magyar kereskedelem góczpontjává azáltal, hogy árúmegállító és vásártartó joggal ruházza föl. Innen indultak ki a főkereskedelmi útvonalak nyugat felé Pozsonynak, kelet felé Szebennek és Brassónak, dél felé az Adriai-tengernek és észak felé Kassának.

A Lengyelország felé vezető kereskedelemnek fő góczpontja Kassa volt. E szerencsés fekvésű város már természetétől predestinálva volt arra, hogy lebonyolítsa hazánk kereskedelmét Északkal. Itt találkozik a dombvidék az Alfölddel, ide nyulik délről a Hernád völgye, mely a Felföldet a Tisza és Bodrog vidékével köti össze; nyugatra szintén a Hernád völgye mutat természetes utat; az északra nyíló völgyek pedig a Duklai hágóhoz és a Poprádnak a Kárpátokon való áttöréséhez vezetnek. A különböző vidékek terményeinek kicserélésére itt találkozik a legjobb piac. Az északiak itt találkoznak a legkönnyebben az alföldiekkel, kiknek nyersárúira, gabnájára és borára volt szükségük. Az alföldiek viszont a hegyvidék terményeiért jartak ide.

Az érczekben gazdag Gömörbe is innen vezetett a legközelebbi út.

Kassa kedvező földrajzi helyzetét fölismerte Nagy Lajos s azon volt, hogy különösen Lengyelország felé elsőrangú emporiummá tegye. Ezért 1347-ben oly kiváltságokkal ruházta fel, milyeneket Buda élvez. Országos vásár tartására ad jogot, azonkívül megadja a fontos árúmegállító jogot, melynek alapján úgy a lefelé, mint a fölfelé utazó kereskedők kötelesek ott megállapodni és vásárt tartani.¹ Ez tehát szól a lengyeleknek is, a kik Kassán túl nem mehetnek, hanem kénytelenek itt lerakni áruikat.

1354-ben Nagy Lajos Kázmér lengyel király kérésére megengedi, hogy a lengyelek és magyarok vagy más nemzetiségű emberek hozhatnak lengyel sót Liptó- és Sárosmegyébe és meg-hagyja, hogy senki se merje őket háborgatni.²

¹ *Dr. Farkas Róbert.* Kassa árúmegállító joga. Kassa. 1893. 7. l.

² *Matthias Dogiel.* Codex Diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae. Vilnae. 1758. Tom. I. pag. 37.

Nagyban hozzájárult a kereskedelem előmozdításához Kázmér királynak még ugyanazon év őszén kiadott rendelete, melyben minden külföldi kereskedőnek megengedi, hogy Krakkóban szabadon kereskedhessenek, de megszabja, hogy az árúk vételénél és eladásánál a krakkói polgároknak elővételi joguk van.¹

1361-ben újra kitünteti Nagy Lajos Kassa városát kiváltságlevelével, mely szerint a Lengyel- és Oroszországból, valamint melléktartományaikból jövő idegen kereskedők árúikat kötelesek Kassára hozni s ott eladni. Szigorúan megtiltja, hogy másutt adják el árúikat.²

1367-ben megújítja e kiváltságot Lajos.³

De Kassa e kiváltságos árúlerakodó joga a lengyelekre nézve nem tartott soká, mert 1368 február havában Lajos és Kázmér királyok kölcsönös szerződésre léptek. Nagy Lajos szabad utat enged Kassáig a lengyel kereskedőknek, de itt kötelesek a Károly király idejében fizetett vámot leróni. Árúczikkeiket kötelesek lerakni a városban, de csak három napig s ha ezalatt nem tudják eladni, árulhatják bárhol az országban öt napon belül. A lengyel kereskedőket Lajos védeni és pártfogolni tartozik, Kázmér viszont a magyarokat Lengyelországban.⁴

Kassa természetesen tiltakozott a jogait sértő engedély ellen, de csak 1423-ban nyert elintézését az ügy — Kassa javára — midőn Zsigmond és Ulászló közt Bártfán békekötés történt.⁵

Nagyban hozzájárult Krakkó kereskedelmének emeléséhez a Lajos fia helyett kormányzó Erzsébet királyné, a ki 1372-ben kimondja, hogy bárhonnán jövő idegen kereskedők kötelesek Krakkóban megállapodni és ott árúczikkeiket lerakni.⁶

A magyar-lengyel forgalomnak egyik czélja az orosz-tatár

¹ Cod. Dipl. Civ. Crac. I. 33. l.

² *Farkas R.* Id. m. 9. l.

³ *G. Fejér.* Codex Diplomaticus. IX. 3. 24. l.

⁴ Cod. Dipl. Civ. Crac. I. 47. l.

⁵ *Csánki Dezső.* Hazánk kereskedelmi viszonyai I. Lajos alatt. Budapest 1880. 26. l.

⁶ Cod. Dipl. Civ. Crac. I. 50. l.

kereskedés lévén, Lajos figyelme ide is irányult s azt minden-kép előmozdítani igyekezett. A orosz-tatár földekre irányuló kereskedelemnek főútvonala *Lembergnek* vivén, Lajos még ugyanezen év augusztus hó 6-án kiadott rendeletében a Lemberg felé vezető úton a magyar és lengyel kereskedőknek szabad utat enged; a cseheknek, morváknak, sziléziaiaknak, poroszoknak, különösen pedig a thorniaknak szigorúan megtiltja az ezen úton való kereskedelmet, árúik lefoglalásának terhe alatt.¹

Ezzel az Oroszország felé irányuló kereskedelmet a magyarok és lengyelek számára akarta lefoglalni.

Úgy látszik azonban, hogy *Lembergnek* nem volt inyére a kereskedelem vámmentes továbbszállítása, mert folytonosan zaklatta a kereskedőket s 1379-ben meg kellett hagyni *Lembergnek*, hogy az Orosz- és Tatárország felé igyekvő kereskedőket ne háborgassa.²

1380-ban végre sikerült *Lembergnek* kieszközölni Lajostól, hogy a magyar és lengyel kereskedők, ha Tatárországba mennek, kötelesek czikkeiket *Lembergben* 14 napig árúba bocsátani. Ennek eltelte után a vámilleték megfizetése mellett mehetnek tovább Orosz- és Tatárországba. Ugyanígy járnak el az onnan idehozott árúkkal.³

Mondanunk se kell, hogy e kiváltság nagyban emelte *Lemberg* áruforgalmát, mert úgy a Magyar-, Lengyel-, valamint az Orosz- és Tatárországok közötti kereskedelemnek e város lett a góczpontja.

Nagy Lajos mint lengyel király lépten-nyomon kiváltságokkal látta el *Krakkót*, mint Lengyelország fővárosát. A már említett kiváltságok mellé sorakozik az 1380-ban kiadott oklevele, mely meghagyja a szandeci polgároknak, hogy ha a Dunajeczen vagy *Visztulán* visznek le vasat, rézet vagy más tárgyakat, *Krakkónak* kell menniök.⁴

Leginkább magyar kereskedelmi czikkek mentek ezen

¹ Cod. Dipl. Civ. Crac. I. 50. l.

² Cod. Dipl. Civ. Crac. I. 69. l.

³ Cod. Dipl. Civ. Crac. I. 72. l.

⁴ Cod. Dipl. Civ. Crac. I. 71. l.

úton, mert Magyarország felől *Szanlec* volt a kereskedelmi gőcspont, később árúmegállító hely, tehát innen ment tovább a magyar czikk s az oklevélben megemlített vasat és rezet is túlnyomóan Magyarországból szállították.

Fokozta az élénk összeköttetést Erzsébet királynőnek kiváltságlevele a kassai polgárok részére, mert oly kiváltsággal ruházta föl őket, mint a melyet a krakkói polgárok élveztek, hogy t. i. egész Lengyelországban csak annyi vámot fizetnek árúiktól, mint a mennyit a krakkóiak.¹

E korszak virágzó kereskedelmi élete tisztán az Anjouk, különösen Nagy Lajos érdeme. Politikájuk szabad utat engedett a bevételnek, de oly arányban szerzett szabadalmakat saját alattvalóinak is. E szabad kereskedelmi rendszer volt oka Magyarországnak akkori jólétének.

Tekintve azon kor kezdetleges nemzetgazdasági viszonyait, bizonyos tekintetben mondhatjuk, hogy kereskedelmi politikát üzött. Egyes czikknek behozatalát, mint a külföldi borokét stb. tilalmakkal és védvámokkal akadályozta meg, másoknak behozatalát pedig elősegítette.² Városainkat árúmegállító joggal látja el, hogy a sok külföldi kereskedő ne gazdagodjék meg a hazaiak rovására.

A milyen élénk volt Nagy Lajos alatt összeköttetésünk az Északkal oly nagyot hanyatlott *Zsigmond* alatt.

Nagy Lajos halála után leányát, Hedviget választván meg a lengyelek királyukká, megszűnt a két ország uniója s Lengyelország hatalmasodásával és Magyarország hanyatlásával szünni kezdő jó viszony kölcsönös elhidegülésre vezetett.

Ehhez járult a gyámoltalan asszonykormány s Erzsébet anyakirálynőnek eljárása, a ki Máriát, majd Zsigmondot akarta a lengyelekre erőszakolni, mi által magára haragította a lengyel közvéleményt.

A feszültebb viszonyoknak a jele *II. Ulászlónak* 1387 november 26-án kelt rendelete, melyben megparancsolja, hogy a külföldi kereskedők, köztük a magyarok is, Lengyelországon keresztül

¹ *Farkas R.* Id. m. 11. l.

² *Csánki D.* Id. m. 34. l.

menve kötelesek Krakkóban megállapodni és ott vásárt tartani. Ellenkező esetben árucikkeiket elvesztik.¹

Mindennek daczára kiterjedt a magyar kereskedelem a Keleti-tenger partjáig, Stettinig, Stralsundig. Bizonyítja ezt *Bohuszláv* stettini hercegnek 1390-ben kiadott több rendelete, melyben a krakkói, lengyel, magyar, litván és orosz kereskedőknek szabad bejövetelt enged és őket a vám fizetése alól fölmenti.²

Hogy a krakkóiaknak jó jövedelmük volt a Magyarországból jövő réz- és ezüsből, bizonyítja egy 1397-ik évből eredő oklevél, melyben a krakkói kereskedők panaszkodnak Ulrik norinbergi kamarás ellen, mert ez fölbujtogatta embereit, hogy a Magyarország felől ezüstöt és rezet vivő kereskedőket foszszak ki.³

Nilván nem panaszkodtak volna, ha nem érintette volna érdekeiket.

Zsigmond míg a magyar városokat, különösen Kassát ajándékozta meg kiváltságokkal, addig az idegen, különösen lengyel kereskedők helyzetét megnehezítette.

1399-ben a hozzá hű Kassa árumegállító jogát megerősíti és kimondja, hogy minden bel- és külföldi kereskedő köteles Kassán lerakni czikkeit és azokat áruba bocsátani; ellenkező esetben czikkeiket elkobozzák.⁴

Ezen rendeleteivel azonban nemcsak a lengyeleket sújtotta, hanem a felsőmagyarországi városokat is, mert megszüntvén ez irányban az összeköttetés, pangás állott be a kereskedelemben. Azért az ország praelatusai, bárói, előkelői és nemesei Zsigmond fogságának ideje alatt, 1401-ben biztosítják a lengyel kereskedőket, hogy a Nagy Lajos korabeli kereskedelmi viszonyokat visszaállítják.⁵

Zsigmond 1402-ben fölszabadítja a belföldieket az árúlerakás kötelezettsége alól, de annál szigorúbban kötelezi erre a külföldieket s fej- és jószágvesztés büntetése mellett megtiltja

¹ Cod. Dipl. Civ. Crac. I. 76. 1.

² Cod. Dipl. Civ. Crac. I. 91., 95., 98., 105. 1.

³ Monumenta Poloniae. IV. 2. 168. 1.

⁴ *Farkas R.* Id. m. 13. 1.

⁵ *Farkas R.* Id. m. 14. 1.

a belföldi kereskedőknek, hogy a külföldieket a rendelet áthágásában segítsék.¹

Ennek következménye az volt, hogy az idegen kereskedők vagy mellékutakon jöttek be, vagy pedig valamely főpap vagy főúr birtokán telepedtek le s mint azoknak alattvalói kereskedtek s ügyük végeztével visszatértek hazájukba.²

A lengyel kereskedőknek 1401-ben biztosított szabadság azonban nem sokáig tartott, mert Zsigmond megtiltotta a lengyeleknek, hogy Magyarországon kereskedést üzzenek vagy rakárt és szolgát tartsanak.³

Természetes, hogy ily eljárás után a lengyelek sem adtak kedvezményeket a magyar kereskedőknek, a kik e miatt sokat panáskodtak. Erre 1407-ben Zsigmond fölszólítja a kassaiakat, hogy küldjenek követeket Ófaluba és az ott levő lengyel kiküldöttekkel tanácskozzanak a kereskedelmi ügyek fölött. Eredményük azonban nem volt e tanácskozásoknak.⁴

Ezidőtájt még jobban elmérgesedett a Zsigmond és II. Ulászló közötti viszony, a német lovagrend miatt, a melylyel a lengyel király harcban állott. Zsigmond mint németországi helytartó és a császári koronára igényt tartó a lovagrend pártjára állott s azon volt, hogy Ulászlót a háborútól visszatartsa s azért kellemtelenségeket is csinált neki a kereskedelem terén.

A háború befejeztével Zsigmond és Ulászló fölhatalmazottjai, 12 praelátus és báró, úgy a magyar, mint a lengyel részről Szramoviczeben találkoztak, a hol békét kötöttek s a kereskedőknek mindkét országban szabad tevékenységet engedtek.⁵

Az 1412-ben elzálogosított 13 szepesi városnak Lengyelországhoz való csatolása szorosabb összeköttetést létesített ezen ipar- és kereskedelmet üző városok és Krakkó közt, a hol jó piacza volt a szepesi ipar-, különösen vászontermékeknek.

¹ *Farkas R.* Id. m. 15. l.

² *Farkas R.* Id. m. 15. l.

³ *Cod. Dipl. Civ. Crac.* II. 398. l.

⁴ *Tóth Lőrincz.* Adalékok az ipar és kereskedelem történetéhez Kassán. A kassai prémontrei főgimnázium 1885/86-ik évi értesítője. 76. l.

⁵ *Jekel.* Id. m. I. 167. l.

A szabadabb kereskedelmi élet azonban néhány év múlva újra béklyóba lett szorítva, mert 1423 körül, midőn a lengyel király és Vitold litván nagyfejedelem ellen való harcra készült, megtiltotta a bártfai kereskedőknek, hogy Lengyelországba menjenek, sőt az otlevőket is visszahivatta; a Magyarországon tartózkodó lengyel kereskedőket pedig kiűzette.¹ Ugyanígy járt el 1430-ban, mikor Kassa városának szigorúan meghagyja, hogy mindazon kereskedőit, kik Lengyelországban kereskednek, hívja haza s fej- és jószágvesztés terhe alatt megtiltja a város polgárainak, hogy Lengyelországba árúkat vigyenek. A lengyel kereskedők előtt pedig minden út és ösvény zárassék el.

Ily rendeletekkel teljesen megbénította Zsigmond a két ország közötti kereskedelmi kapcsolatot s még jobban ártott Magyarországnak, mint a lengyeleknek, mert Magyarország terményeinek egy részét Lengyelország fogyasztotta el.

Kassa nagyon megsínylette Zsigmond ezen intézkedéseit s nagy kereskedelmi forgalmát már nem tudta visszanyerni. Ezen időtől fogva a szepesi városok emelkedése is ártalmára van Kassának, melynek kereskedelme folyton apad, hogy a XVI. évszázban majd Lőcsének adja át azt a szerepet, melyet ő az Anjouk alatt vitt.

I. Ulászlónak trónra kerülésével újra egy uralkodója volt a két országnak s ez előnyére vált a kereskedelemnek. Néhány hónapra koronázására visszaállítja a magyar és lengyel kereskedők kiváltságait, megerősítve az 1368-ban és 1401-ben kiadott okleveleket.²

Két évre reá a 13 elzálogosított város egyikét, a lengyel határhoz közelfekvő Podolin várost úrmegállító joggal ruházza föl s meghagyja a szepesi grófság kapitányának, hogy az ellenkező kereskedőket megbüntesse.³

1455-ben pedig Kázmér király fölszabadítja a város lakóit minden vámfizetés alól s megparancsolja a krakkói és más

¹ *Carolus Wagner*. Diplomatarium Comitatus Sarosiensis. Posonii et Cassoviae. 1780. 103. l.

² Cod. Dipl. Civ. Crac. I. 198. l.

³ *C. Wagner*. Analecta Scepusii sacri et profani. I. 223. l.

vámkereskedőknek, hogy a podoliniakon ne hajtsák be a vámot.¹

A város e kiváltságát megerősíti I. Zsigmond 1537-ben s utána még több lengyel király.²

Az elzálogosított városok jól jártak, mert úgy a magyar, mint a lengyel királyok részéről élveztek kiváltságokat. Különösen kegyelt városa volt a lengyel királyoknak Lubló, a sztaroszta székhelye. E város már 1414-ben Ulászló lengyel királytól kiváltságlevelet kap, melyben fölmenti a város polgárait a Krakkó felé vezető úton levő vámok fizetése alól, egyszersmind a boszniai só szállításánál is kedvezményben részesülnek.³

Már a XIV., de különösen a XV. évszázban azon vannak a krakkóiak, hogy a Magyarország felé vezető kereskedelmet Szandec felé tereljék, mert igen sokan tiltott mellékutakon jártak.

1453-ban Krakkó város hatósága a király jelenlétében meghatározza Lengyelország kereskedelmi utait. E rendkívül érdekes és becses oklevél a Krakkóból Magyarország felé vezető kereskedelem irányát Szandecnek állapítja meg.⁴

A mint a Kárpátokon túl nem tartották meg a kereskedők a meghatározott utakat, úgy nálunk is mellékutakon hozták be a lengyelországi árúkat. Kassa panaszszal él V. Lászlónál, hogy a lengyel kereskedők Kassa elkerülésével, Homonnánát hozzák be az árúkat.⁵

De a kassaiak sem voltak ártatlanok, mert ugyanakkor több kereskedő följelentette őket, hogy a kassai polgárok a városba vezető utakon kifosztják a kereskedőket.⁶

1460-ban újra fölmerül a panasz a külföldi kereskedők ellen a homonnai út használata miatt.⁷

Mátyás király intézkedett ez ügyben, de most meg Mun-

¹ *Weber Samu.* Podolin története. Történelmi Tár. 1891. 397. l.

² *U. o. és Jekel.* Id. m. I. 167. l.

³ *Sváby Frigyes.* A Lengyelországnak elzálogosított 13 szepesi város. 78. l.

⁴ *Cod. Dipl. Civ. Crac.* I. 220. l.

⁵ *Farkas R.* Id. m. 18. l.

⁶ *Farkas R.* Id. m. 18. l.

⁷ *U. o.* 19. l.

kácson keresztül kezdtek a lengyel kereskedők az országba osonni, miáltal úgy Kassa, mint a királyi jövedelme megapadtak. Erre Mátyás meghagyja 1461-ben a munkácsi várkapitánynak, hogy az arramenő lengyel kereskedőket fegyverrel kényszerítse a meghatározott út használatára.¹

Midőn a lengyel kereskedők Kassát elkerülve Homonnának mentek, természetsszerűleg a Homonna felé vezető Krosno és Sanok városokat érintették és nem Szandecet, azért II. Kázmér megtiltja a lengyel kereskedőknek, hogy Magyarországra menet e városokon át menjenek, hanem használják a krakkó—szandeci utat, ellenkező esetben bárki bántalmazhatja őket.²

Időközben azonban viszály keletkezik Szandec és Biecz városok közt a Bártfáról Krakkóba vivő út miatt s Biecz városa azt állította, hogy a régi szokásos út az ő városukon vezet keresztül. Az ügy Sándor király elé kerül, a ki 1504-ben úgy dönt a kérdésben, hogy a Bártfáról Krakkóba utazó kereskedőknek nem Szandecen, hanem Biecz városán kell keresztül-menni, mert ez a legközelebbi és a szokás által kipróbált út.³

Daczára a rossz viszonynak, melyben Mátyás királyunk a lengyel királylyal volt, látjuk, hogy a kereskedelmi összeköttetés nem szakadt meg. Bizonyítja ezt II. Kázmérnek 1473-ban kiadott két rendelete, melyben a magyar és sziléziai kereskedőknek meghagyja, hogy Krakkót ne kerüljék el, hanem tegyenek eleget a város árumegállító jogának.⁴

A Mátyás és Kázmér közötti háborúskodásnak az 1474. febr. 21-én Ófalun kötött szerződés vetett véget, melyben a kereskedőknek is mindkét országban háborítatlan utazást és tartózkodást biztosítanak.⁵

¹ *Furkas R.* Id. m. 20. l.

² *Cod. Dipl. Civ. Crac. I.* 248. l.

³ *Dr. Stanisław Kutrzeba.* Akta odnoszące się do stosunków handlowych polski z węgrymi głównie z archiwum koszyckiego z lat 1354—1505. Kraków, 1902. 73. l. ... de Hungarie regno in nostrum Polonie regnum per oppidum Bartpha seu de ipso oppido Bartpha et per districtum illum euntibus viam esse directam proximioram et vetere consuetudine approbatam versus civitatem nostram Biecensem.

⁴ *Cod. Dipl. Civ. Crac. I.* 257, 258. l.

⁵ *Dogiel.* Id. m. I. 69. l.

A Mátyás halálával bekövetkezett trónöröklési harcok gátlólag hatottak a kereskedelemre. A felvidék különösen II. Ulászló és öccse, János Albert közt való háborúskodásnak lett színtere, ami a Lengyelországgal folytatott kereskedelmet megbénította. Azért panaszkodnak a krakkói kereskedők, hogy a harcok miatt nem utazhatnak biztonsággal és felszólítják a kassaiakat, hogy legyenek azon, hogy ezen állapot megszűnjék.¹

II. Ulászló gyámoltalan kormánya alatt a kereskedelem nagyot hanyatlott, mert a garázdálkodó főurak fosztogatósaikkal bizonytalanná téve az utakat, a kereskedők vállalkozó kedvét csökkentették.

¹ *Farkas R.* Id. m. 23. l.

HARMADIK FEJEZET.

Közgazdasági állapotok a XVI—XVII. évszázban.

A XVI. évszáz szomorú állapota. — Legélénkebb kereskedelme a Felföldnek van. — Kassa hanyatlik. — Lengyelország felé terelődik a kereskedelem.

A sírjába hanyatlott XV. évszáz szomorú viszonyokat hagyott utódának. A Jagellók tehetetlen uralma és a romlott erkölcsök néhány évtized alatt az elfoglalt Bécsből a mohácsi sírba vitték a nemzetet.

Az ezt követő 150 esztendő az anyagi tespedés kora. Az ország politikailag három, vallásilag két nagy részre szakadt.

A folytonos háború csatatérré változtatja az országot.

A magyarnak folyton résen kell lennie; hol a török, hol a német ellen kell harcolnia s még a béke idején is folyton tart a törökök portyázása és az idegen zsoldos katonák fosztogatása.

A folytonos háború bizonytalanná teszi a termés eredményét, azért a föld népe csak annyit termel, a mennyi saját szükségletére okvetlen kell s azért nagy területek műveletlenül maradnak.

Bizonytalan lévén az élet, a földműves állattenyésztésre adja magát, mert a marhát, mint ingóságot könnyebben mentheti meg és adhatja el, mint a földet. Sokan elüzetnek, sokan elmenekülnek s rengeteg területek lesznek néptelenekké. Az általános elszegényedés folytán az igények is kisebbednek, a mi az iparnak és kereskedelemnek általános pangására vezet. A folytonos háború okozta bizonytalanság, a közbiztonság hiánya fokozták a kereskedelem hanyatlását.¹

¹ Közgazdasági Lexikon. 308. l.

Az ország három részre osztása megszorítja a vámok és harminczadok számát s ezáltal szűkebb térre szorítja a kereskedelmet. Ehhez járul a Habsburg-házból származó királyok politikája, mely rendeleteivel mindig Ausztriának kedvez s tiltó rendeleteivel megbénítja ez irányban kereskedelmünket s azt teljesen az osztrákok hatalmába adja.

Ehhez járultak azon gátló intézkedések, melyeket az újkor átvett a középkortól, mint árúmegállító jog, vám, harminczad stb., melyek mindinkább joggatlanokká váltak.

Mindez pedig akkor történt, midőn a nyugati államok mind jobban tömörültek s midőn a találmányokkal és fölfedezésekkel mind nagyobb lépésekkel haladtak a kultúra terén, míg nekünk egyik kezünkkel a törököt, másikkal a németet kellett verni.

Az országnak politikailag három részre való osztása azt gazdaságilag több területre osztotta. Az ország nyugati és északnyugati része az ausztriai tartományokba szállította terményeit; az Alföld a Balkán-félszigettel folytatott kereskedelmet; Erdélynek és az északi megyéknek Lengyelországgal és részben Havasalfölddel volt kereskedelmi összeköttetésük.

Mindezen területek közt azonban aránylag legélénkebb kereskedelme volt az északi megyéknek, mert legkevésbé voltak kitéve a háborúskodásnak. Az északi városok a török hódítás korában fokozatosan emelkedtek s mondhatjuk, a mint súlyodt az ország többi része, úgy emelkedett és gazdagodott annak északi része. Különösen a szepességi városokra áll ez, melyek közül *Lőcse* emelkedik ki e korban, mely átveszi Kassának a középkorban játszott fényes szerepét.

Kassát e korban épen szerencsés földrajzi helyzete tette szerencsétlenné, mert mint a «Felvidék kulcsát» minden hadviselő fél igyekezett elfoglalni.

Északi Magyarországnak azon helyzete, hogy se déli, se nyugati vagy keleti irányban nem igen folytathatott kereskedelmet, természetszerűleg észak felé terelte a kereskedelem irányát s Felső-Magyarországnak kereskedelme Lengyelországgal e korban a legvirágzóbb.

A mi a magyar kereskedelemre a középkorban Velence volt, az lett az újkorban Krakkó, a «szárazföldi Velence».

NEGYEDIK FEJEZET.

Főbb kereskedelmi utak.

A kereskedelem kelleke a jó út. — Nagy Lajos tevékenysége e téren. — Az átmenő kereskedelem útja. — A dél-északi kereskedelem útja. — Főbb utak Lengyelország felé. — A Krakkó felé vezető út. — Lőcse—lubló út. — Héthársról vezető utak. — A bányavárosok útja.

A kereskedelem egyik létföltétele a jó közlekedés. «Good weg krümm is nich üm», (A jó út ha görbe is, nem kerülő.)¹ mondja a régi német közmondás. A hadvezér, a kereskedő inkább nagyot kerül, csak jó úton menjen.

Tudatában voltak ennek királyaink, köztük különösen Nagy Lajos, a ki a kereskedelem előmozdítása érdekében sokat tett a közlekedésért. Új utakat építtetett s meglevőket javított, úgy hogy az ő uralkodása alatt a fő útvonalak forgalma határozott emelkedést mutat. A külkerkedelem érdekében fölkarolt utakkal határozott irányt akart adni a forgalomnak.

Buda volt a fő központ, a honnan küllőszerűleg haladtak a főbb kereskedelmi utak az ország határai felé, a hol kivált-ságolt városok közvetítették a külfölddel való kereskedelmet. Ily városok voltak keleten *Szeben* és *Brassó*, nyugaton *Pozsony*, északon pedig *Kassa*.

A legújabb időkig azon nézet volt elterjedve, hogy a közép-korban a kelet és nyugat, meg dél és észak közötti kereskedelem útvonalai hazánkon vezettek keresztül. Ez ily határozottan nem áll, mert bár Magyarországnak is volt átmeneti kereskedelme e korban, az kisebbszerű volt, mivel a keleti czikkek

¹ *Roscher Vilmos*. A nagy városok földrajzi fekvéséről. Fordította dr. Szalay László. 16. l.

közvetítői az olasz köztársaságok, különösen Velence és Genova voltak, a melyek tengeren hozták a levantei árúkat Európába.

Hazánkon keresztül csak *másodrendű út* kötötte össze a keletet a nyugattal. Ezen út Konstantinápolyból indult ki s innen *Brassónak, Szebemnek, Budának* s a Duna mentén nyugatnak tartott.

A Fekete- és Keleti-tenger közötti kereskedelem iránya szintén elkerülte hazánkat. Brailából indult ki s *Moldván* át *Lembergnek, Lublinnak, Varsónak* tartott, a honnan vagy a Visztulán, vagy a szárazföldi úton Thorn és Danzig városokig vezetett.

Ezen kereskedelmi útvonal azonban csak a XVI. évszáz közepéig tartott, mert Moldvának török kézre jutásával s a krími tatároknak Lengyelországba való becsapásaival a Pruth és Szeret folyók vidékén a közlekedés lehetetlenné vált. A kereskedelem útja ennél fogva biztosabb helyet keres magának, melyet Erdélyen és Felső-Magyarországon át meg is talál. Ez időtől fogva *Brassó, Szeben, Kolozsvár, Kassa, Lőcse, Szandec, Krakko* az útirány. Ezen újabb út Lublinnál találkozik a régivel s folytatódik azon.¹

E kedvező körülmény okozta a felvidéki városok fölvirágzását, melyek közül több e korszakban éli fénykorát.

A Magyarországból Lengyelországba vezető főbb utak a következők.

Budáról három irányban haladt északnak az út egy irányban a Magyar-Államvasutak sinpárjával és pedig *Kassának, Körmöcznek* és a Vág völgyének.

A középkorban igen használt volt az eger—kassai út; a török hódoltság idején azonban sokat veszített jelentőségéből. Annál élénkebb volt az Erdély felől jövő út, mint az átmeneti kereskedelem útja.

A legrégebb út, mely Magyarországot Lengyelországgal összekötötte, azon út volt, mely *Kassától* Danzigig vezetett s

¹ *Ballagi Aladár dr.* bírálata «Kassa szab. kir. város és környéke ötvösművességének története» czimű pályamunkáról. Akadémiai Értesítő. 1897. 440. l.

főere volt a magyar-lengyel kereskedelemnek. Már a XIII. évszázban erősen igénybe van véve s rajta a kereskedők szekerei soha se hiányzanak. Ez a fő kereskedelmi útvonala Lengyelországnak Flandriába, Angliába és Nyugat-Európába meg a déli tartományokba és Magyarországba.

Kassáról kiindulva Eperjesen, Bártfán, Lublón, Ó-Szandecen (Stary-Sącz), Új-Szandecen (Nowy-Sącz) Czehówon, Lipnica murowanán, Bochnián át Krakkónak tartott. A Krakkótól Danzigig vezető utat porosz útnak («droga pruska») nevezték, melynek Thornig terjedő része krakkó—thorni út néven szerepelt; innen kezdve mint vízi út a Visztulán vitt egészen Danzigig.¹

Kassáról több irányban ágaztak el az utak Lengyelország felé, a hol Krakkó és Lemberg voltak a fő góczpontok.

Lembergbe s ezen át Orosz- és Tatárországba a vereckei és duklai hágón vezetett az út. Alárendeltebb jelentőségű volt a Varannó, Homonna, lupkovi hágónak vivő út.

Fontosabb volt a *Krakkó* felé vezető útvonal, mely, mint mondtuk, a Keleti-tengerhez vezetett. Ez Kassáról kiindulva a Tareza völgyében Aboson, Eperjesen, Osztropatakán és Héthárson keresztül ment, azon az úton, melyet már a rómaiak használtak, a mit e völgyben talált számtalan lelet bizonyít. Az eperjesi, kis-szebeni és héthársi csúcsíves templomok bizonyítják, hogy a középkorban is erre vezetett az út, mert a műemlékeket a fő közlekedési utak mentén szoktuk találni.² Héthársról Tareza faluig az út a folyó völgyében s innen Szalók irányában Lőcsének ment, mint árúmegállító helynek.

A középkor vége felé és az újkorban azonban már használatosabb az 1364-ben Nagy Lajos által a *Hernád* és *Vág völgyében* Kassa és Zsolna közt épített út, melyen Kassától Krompachig a Hernád völgyében mentek a kereskedők s innen Lőcsén és Lublón át Lengyelországba.³

Lőcséről két út vezetett Lengyelország felé. A középkorban

¹ *Dr. Stanisław Kutrzeba.* Handel Krakowa w wiekach śrzednich na tle stosunkow handlowych polski. Kraków. 1902. 9. l.

² *Henszelmann Imre.* Archeologiai kirándulás Abauj- és Sáros-megyében. Archeologiai közlemények. 1865. 97. l.

³ *Csánki D.* Id. m. 32. l.

és a XVI. évszáz első felében az Ófalun átvezető utat használták, mely Hodermarkon, Lomniczon, Toporczon és a Magurán keresztül vezetett. Innen a Dunajecz völgyén haladt az út Szandecen, Bochnián át Krakkónak.¹

Midőn Lőcse 1562-ben Hodermark használatát illetőleg Laszky Alberttel kiegyezett, Lublónak vezetett az út, miáltal a kereskedők Kézmárkot, mely magának tulajdonította az ártí-megállító-jogot, oldalt hagyhatták. Lublóról egyenest ment az út északnak Krempach, Granasztó, Mnisek falvakon keresztül Piwnicznának, a hol elérte a Poprád völgyét, melyen át Szandecbe jutott.²

Héthársról vezetett egy út Palocsának, a hol a Poprád folyót elérve, annak partján haladt az út Muszynának és Piwnicznának, a hol találkozott a Lőcse felől jövő útvonallal. Ezen útirány azonban nem volt oly járt, mint az ófalui.

Ugyancsak Héthársról vezetett egy út Ófalunak, Palocsa, Lubló, Gnězda irányában, de ez is csak másodrendű volt.

Midőn a XV. évszáz utolsó éveiben a Fuggerek és Thurzók nagy rézvállalatot indítanak meg *Beszterezebánya* központtal és kereskedelmi összeköttetések egész Európát behálózzák, a rézkivitel nagy forgalmat ad a Beszterezebányáról Krakkóba vezető útnak. Ezen út Rózsahegyen, Árvaváralján, Turdossinon és Podvilkon³ át ment Krakkónak.

A *Turdossinon* keresztül vezető utat Zápolya János, a Thurzók pártfogója vágatta s arra kényszerítette a kereskedőket, hogy ezen úton menjenek, elkerülve a lublói harminczadot. Kassa 1514-ben ez ellen panaszt emelt a jászói és leleszi konventek előtt, mondva, hogy a harminczadot már régi idők óta a Krompachról Lublónak vezető úton szedték s most Lubló, mint Kassának fiókharminczada, vesztit jelentőségéből.⁴

¹ *Dr. Demkó Kálmán.* Lőcse története. 1896. Lőcse. 309 l.

² *Demkó K.* Id. m. 309. l.

³ Hogy erre vezetett az út, a mai országút mentén, bizonyítja az út mellett fekvő oravkai régi fatemplom. A régi emlékek útmutatói a főközlekedési vonalaknak.

⁴ *Ifj. Kemény Lajos.* A kassai harminczad története a XVI. század végeig. Magyar Gazdaságtörténeti Szemle. 1894. 303. l.

Érdekes erre nézve Spicz Mihály krakkói polgár esete, a ki hét vég boroszlói posztót hozott Hedvig tescheni hercege-asszonynak, Zápolya János özvegyének. Turdossinon és Rózsahegyen át Szomolnoknak tartott; útközben azonban a kassaiak megtámadták és kifosztották. A per tárgyalásán a kassaiak beismerték ezt, de azért tették, mert Spicz nem a rendes úton jött be, hanem Turdossinnak, melyet *csak* a *bányavárosok* használnak s így elkerülte az ő harminczadjukat. Az ítélet úgy hangzott, hogy a turdossini út tiltott s a lengyel kereskedők kötelesek Kassára betérni, de az árút a jelen esetben ki kell adni.¹

Még egy út vezetett Lengyelországba, bár csak közvetve, Szilézián keresztül a *jablunkai* hágónak, a borostyánkereskedelem régi útján.

¹ *Farkas R.* Id. m. 27. l.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Pénz és mértékek.

A magyar aranypénz hires. — Kevés a rézpénz. — Az idegen pénz behozatala tilos. — A rossz lengyel pénz kitiltása. — Rudolf leszállítja a lengyel pénz értékét. — Hamis lengyel pénz. — A lengyel pénz további kitiltása. — A lengyelek kitiltják a magyar pénzt. — Bethlen Gábor intézkedése és terve. — Prandei ajánlata. — Megyei határozatok. — Szepesi viszonyok. — Abaujmegye elfogadja a lengyel pénzt. — A mértékek különfélesége. — A törvény egy mértéket rendel. — Különböző mértékek. — A mértékek ellenőrzése. — Egyes vidékek mértékei. — Gabonamértékek — Bormérték. — Só- és súlymérték. — Kassai pint. — Szepesi mértékek. — Lengyel mértékek.

Nagy akadálya a kereskedelemnek a pénz sokfélesége és silánysága.

Nálunk Magyarországon a jó pénzt illetőleg a középkorban nem volt semmi követelni való. Mióta Károly Róbert 1323-ban reformálta a pénzügyet, aranypénzeink finomságuk folytán a külföldön igen nagy elterjedésnek örvendtek, a hol teljes értékükben fogadták el őket. A magyar arany kitünőségét bizonyítja, hogy Hollandiában, Lithvániában «ad bonitatem auri hungarici» vertek pénzt.¹

A XIV-ik évszázad utolsó éveiben és a XV-ikben folyton változik a magyar aranypénz értéke, de azért még Mátyás és Ulászló alatt is a szomszéd országok pénznemeinek szabályozójaként tűnik föl s azt a szerepet viszi, mint a velencei pénz a Levantében.²

A XIV-ik évszázadi német kereskedő, ha magyar aranyforintot kapott, azt külön följegyezte kereskedelmi könyvébe.³

¹ *Csánki D.* Id. m. 4. l.

² *Thallóczy Lajos* cikke az *Archeologiai Értesítőben*. 1881. 194. l.

³ *Salamon Ferencz.* Budapest története. II. 443. l.

Inama-Sternegg szerint a középkori magyar aranyforint az ország határain kívül mint «kereskedelmi pénz» szerepelt.¹

A magyar aranypénzt azonban jóformán csak a külföldön használták, benn az országban az ezüstpénz volt jobban elterjedve.

Nagy baj volt azonban, hogy nem vott elegendő rézpénz az országban s azért nagy mennyiségű idegen váltópénzt használtak, köztük különösen a rossz lengyel pénzt, mely a magyar-lengyel kereskedelem élénkülése és a 13 szepesi város elzalogosítása után valósággal elárasztotta a felvidéket, a mi roppant kárára volt a kereskedelemlnek.

A törvények minduntalan tiltják az idegen pénz behozatalát, de ez nem sokat használt, mert a folytonos tiltás azt mutatja, hogy a törvényt nem tartották meg.²

A magyar-lengyel kereskedelemnek sok előnye volt, de nagy kárára volt az országnak, hogy a finom magyar pénz a külföldre került s helyette a *rossz veretű lengyel pénz* árasztotta el az országot s különösen a felvidéket.

II. Ulászló 1512-ben megtiltja a kézsmárkiaknak a köztük már roppantul elterjedt lengyel garasok elfogadását, mert ezáltal nagy kárt szenvedtek, továbbá azért is, mert a lengyelek a magyar pénzt leszállított árban fogadták csak el.³

A XVI. évszáz országgyűlései unos-untalan megtiltják az idegen pénzek behozatalát s úgy behozóikat, mint elfogadóikat szigorúan büntetik.

Az 1525-ik évi törvények a külföldi pénzek behozóit, valamint azok elfogadóit megégetéssel, 1526-ban pedig az idegen rézpénzek behozóit fejvesztéssel büntetik.⁴

Az 1548-iki országgyűlés királyi előterjesztésében I. Ferdinánd panaszkodik, hogy a magyar ércpénz kevés mennyisége miatt az ország egyes helyein a lengyel pénz terjed el s bár sokkal csekélyebb az ércz tartalma, oly értékben fogadják el, mint a magyart.⁵

¹ Magyar Gazdaságtörténeti Szemle. 1901. 425. l.

² 1492 : 31., 1507 : 11., 1525 : 23., 1526 : 35., 1574 : 20. törv.-czikkek.

³ C. Wagner. Analecta Scepusii. I. 72. l.

⁴ 1525-ik évi 23-ik és 1526-ik évi 35-ik törv.-czikk.

⁵ *Fraknoi Vilmos*. Magyar országgyűlési emlékek. III. 185. l.

A rendek erre válaszukban azt tanácsolják, hogy az arany- és ezüstpénzek kivitelét és a lengyelnek behozatalát úgy lehetne megakadályozni, hogy Magyarországból Lengyelországba semmi árucikket ne vigyenek s a határokhöz közel föl kell eleveníteni az árülerakó helyeket, hogy a magyarok és lengyelek itt eseréljék ki árúikat.¹

Ezt ugyan nem emelték törvényre, de szigorúan megtiltották az arany és ezüst kivitelét, valamint a lengyel pénzek behozatalát.²

A mit nem tettek meg 1548-ban, megtették 1569-ben, a midőn a lengyel pénzek kiirtását a lerakóhelyek fölújításával vélték elérni. Kimondja ugyanis a törvény, hogy a fenti okból a régi lerakóhelyek, milyenek Lengyelország felől Kassa, Eperjes, Lőcse, Bártfa és Kézsmárk, fiókjaik pedig Homonna, Varannó és Sztropkó, azonkívül az Ausztria és Stájerország felé eső lerakóhelyek föntartassanak.³

1572-ben újra követelik a rendek a lengyel pénz betiltását.⁴ Nemkülönben követelik, hogy a lengyel kereskedők a magyar bor árát ne lengyel pénzzel, hanem magyarral fizessék.⁵

Az 1578-ik évi országgyűlés ismét és részletesen foglalkozik a lengyel pénz kiirtásával. A rendek föliratukban a lengyel pénz teljes kiirtását követelik s ezt úgy vélik elérhetőnek, hogy a hatóságok legyenek fölhatalmazva a lengyel pénz elkobzására s a lefoglalt összeg $\frac{2}{3}$ része a királyi kincstárt, $\frac{1}{3}$ része pedig a följelentőt illeti.

Miksa király válaszában ezt nem tartja kivihetőnek s azt ajánlja, hogy határozzák meg a lengyel pénz ércztartalmát.⁶

A rendek azonban megmaradtak javaslatuk mellett, a mi törvénynyé is lett. Kimondják továbbá, hogy a körmöczi kamarában és máshol nem szabad a lengyel pénzt becserélni.⁷

¹ *Fraknoi.* Id. m. III. 189. l.

² 1548-ik évi 51-ik törv.-czikk.

³ 1569-ik évi 18-ik törv.-czikk.

⁴ *Fraknoi.* Id. m. 348. l.

⁵ U. ott. 289. l.

⁶ *Fraknoi.* Id. m. VI. 9. l.

⁷ 1574-ik évi 20-ik törv.-czikk.

A törvény azonban csak papiroson maradt s az 1578-ik évi országgyűlés újra foglalkozik a lengyel pénz kiküszöbölésével, de a mindinkább élénkülő kereskedelem folytán már annyira el volt terjedve, hogy kiirtani nem lehetett, azért kimondják, hogy csak bizonyos meghatározott értékben szabad elfogadni a lengyel pénzt.¹

Az 1580. és 1582-ik évi országgyűlések tárgyalásain újra szóba jött a lengyel pénz, mire a rendek panaszkodtak a király tisztviselői ellen, a kik maguk viszik ki Lengyelországba a magyar aranyakat, mivel ott nagyobb értékük van s helyükbe rosszabb veretű lengyel pénzt hoznak. Fölemlítik továbbá, hogy a lengyel pénz annyira elszaporodott az országban, hogy a forgalomból való kizárásukkal sokakat megkárosítanának.²

1584-ben a körmöczbányai bányabiztosok megvizsgálják a pénzverőt s erről jelentést tesznek. Azt mondják a többi közt, hogy a lengyel pénzt nem váltják be, mióta meg van tiltva, de a polgárok között el van terjedve, mert költsön nem kapnak más pénzt, mint lengyelt. A biztosok erre nézve azt javasolják, hogy minden lengyel pénzt el kell kobozni.³

Minden törvény, minden rendelet csak falra hányt borsó volt. A király, a rendek minden eszközt megkísérlettek, de egy se vált be.

Különösen *Rudolf* alatt terjedt el annyira a lengyel pénz, hogy ő kénytelen volt az *értékleszállítás* eszközéhez nyulni. 1592 január elsején kiadott rendeletében *Rudolf* meghagyja, hogy azon lengyel garas, mely azelőtt három magyar dénárt ért, most csak harmadfelet érjen; a fél lengyel garas, azelőtt 1½ magyar dénár értékű, most egy dénár; a hármasharmad lengyel garas, mely azelőtt kilencz magyar dénárral ért föl, ezentúl csak nyolcz dénár értéket képvisel és végül azon lengyel garast, mely annaelőtt 12 magyar dénárt ért, most csak 11 magyar dénár értékében szabad elfogadni.⁴

¹ 1578-ik évi 19-ik törv.-czikk.

² *Fraknói V.* Id. m. VI. 337. és VII. 12. l.

³ *Péck Antal.* Alsó-Magyarország bányaművelésének története. I. 336. l.

⁴ *Lőcse város levéltára.* 785. reg. szám. «...dictam Monetam Polo-

1600-ban újra foglalkoznak a rendek a lengyel pénz kiírásával s megújítják az 1574-ik évi 20-ik s az 1569-ik évi 18-ik törvényezikket.¹

A rossz lengyel pénz elterjedését betetőzte a hamis lengyel pénzek eláradása, a mit a törvénnyel is igyekeznek megakadályozni.²

Érdekes adatokat olvashatunk a *hamis lengyel pénzek* behozataláról a szepesi kamarának 1611-ben II. Mátyáshoz címzett jelentésében, a hol a szepességi bányák és az ércztermelés megvizsgálására kiküldött biztosok jelentése található.

Ezen jelentésben olvashatjuk a többek közt, hogy Fiekler Mihály lőcsei polgár, Guttschmittel Zakariás kézsmárki bíró és testvére bort és eleséget szállítanak Lengyelországba valami Komorowskinak, a ki hamis pénzt veret s ilyenrel fizeti őket.³

Ugyancsak ezzel a Komorowskival lépett szerződésre Sontags Lajos iglói lakos oly értelemben, hogy köteles Komorowskinak rezet szállítani, mázsáját 40 forintjával s ezért kap tőle 400 forint hamis pénzt.⁴

Ugyancsak neki szállítottak rezet Tischler Lőrincz, Schreiber Gergely és Sink Ádám s árát új lengyel hamisított garasokban kapták. Ezek többeket rábeszéltek, hogy vigyenek oda

nicam neque exponere neque accipere audeat et praesumat verum illa modo qui sequitur et non aliter uti: videlicet singulum grossum Polonicum, qui antea tribus denarys Hungaricis accipiebatur, non ultra quam pro denarys Hungaricis duobus cum dimidio; Grossum vero dimidium, qui antea pro sesqui denario dabatur, vno denario Hungarico; Illum porro grossum, qui pro tribus alys grossis Polonicis et in valore nouem nummorum Hungaricorum currebat deinceps non aliter, quam pro octo nummis Hungaricis; et denique grossum illum Polonicum qui antea duodecim denarys currebat non nisi vndecim denarys Hungaricis exponere et accipere quilibet vestrum debeat...» 1 magyar denár értéke ekkor 2:1681 o. é. krajczár volt. *Acsády Ignác*. Magyarország pénzügyei I. Ferdinánd uralkodása alatt. Budapest, 1888. 26. l.

¹ 1600-ik évi 21-ik törv. czikk.

² 1613-ik évi 28-ik törv.-czikk.

³ *Divald József*. Adalékok a szepesi bányászat történetéhez a XVII-ik század elején. Történelmi Tár. 1878. 674. l.

⁴ U. ott.

akármilyen árút, például rezet, bort stb. s nagy hasznuk lesz belőle.¹

Említi még a jelentés, hogy Komorowskinak van Kézmárkon egy szolgálója, a ki sokakkal kereskedik és terjeszti a hamisított pénzt az országban.²

A *rossz lengyel pénz* folytonos panaszra adott okot a *XVII. évszázban* is. Az 1618-ik évi országgyűlés királyi leirata mondja, hogy az ország felső vidékein folytonos zavar van a lengyel pénz miatt, mert más helyütt el nem fogadják azokat. Azért fölszólítja a király a rendeket, hogy határozzák meg, milyen pénz legyen használatos.³

A hozott törvények közt kéri a rendek a királyt, legyen rajta, hogy a *lengyel garasok és dutkák*,⁴ melyek igen silányak, kiszoríttassanak.⁵

De nem történt semmi intézkedés e tekintetben s a következő évi országgyűlés sérelmei közt újra olvassuk a *lengyel polturák* elterjedését s ezt úgy vélik megakadályozhatónak, hogy Lengyelországba semmiféle barom, se bor ne vitessék, mert így remélhető, hogy az idegenek jó pénzt hoznak.⁶

De a mint a magyarok kitiltották a lengyel pénzt, úgy tettek viszont szomszédaink a mi pénzünkkel. 1621-ben ugyanis kimondották, hogy mivel a külföldi rossz pénz igen elterjedt az országban és a jó mindig kimegy, azért a lengyel kereskedőknek megtiltják idegenbe menni; hogy ezáltal a magyar, sziléziai és más kereskedőket kényszerítsék a határokhoz közel levő árúlerakóhelyekre menni.⁷

Látjuk, hogy ugyanazon elv vezette őket is, mint a magyarokat.

¹ *Divald.* Id. m. 675. l.

² U. ott.

³ *S. Katona.* Historia Critica Regum Hungariae. XXIX. 762. l.

⁴ A lengyel garasok és dutkák meg a cseh babkák egykori roppant elterjedését bizonyítja az is, hogy az ország északi határszélein ezen elnevezések ma is általánosak. Sok helyen a pénzt ma is «dutki»-nak hívják.

⁵ 1618-ik évi 19-ik törv.-czikk.

⁶ *Katona.* Id. m. XXX. 158. l.

⁷ *Jekel.* Id. m. I. 176. l.

A lengyelnél jobb volt ugyan a magyar pénz, de régi jó híre most már rég elveszett s e korszak törvényei folyton követelik a jó pénz verését, a mi annak silányságát bizonyítja. Igazolja ezt *Bethlen Gábor* fölszólítása a magyar és lengyel királyhoz, hogy egyforma jó pénzt veressenek. A lengyel polturákat ő is betiltja. A kassaiakhoz írt egyik leveléből értesülünk tervéről a magyar és lengyel pénz javítását illetőleg, de keresztülvinni már nem tudta.

«Látva — írja — az elszénvedhetetlen szükségét, melyről minden rendek panaszkodnak, melyet az eddig való garasos pénznek tulajdonítanak. A császárral egyetértve, a minemű 5 és 3 pénzes garast és apró pénzt vernek ujabban a kassai és nagybányai münzházainkban ezután is veretjük. A Lengyelországban járó rossz polturáknak semmi ususa ne legyen, senki azzal birodalmunkban javainak elveszése mellett ne éljen. Csakis a most kibocsátandó jó pénzünkkel 1 aranyat 2 forintba, 1 tallért 125 pénzbe számlálva. Császár ő felségét megtalálván, ő is ígérte, hogy a jövődjő új esztendőnap után mindjárt ő is a maga birodalmában ezenféle pénzt járta, a lengyel királyt is megtalálhatja, hogy ott is a polturákat ezen ligára verjék és azután ez három birodalomban egy ligára vert pénz járjon és minden kereskedés szabadon megengedtessek... Az eddig való garast mindazonáltal az országból senki ki ne vigye, hogy a pénz itt meg ne fogyatkozzék...»¹

Prandcis báró királyi biztos, a ki 1638-ban a körmöezyi bányakerületet vizsgálja meg, azt tanácsolja, hogy a rossz lengyel pénz forgalmát úgy lehet megakadályozni e vidéken, ha a király 10—12 ezer forint ára jó apró pénzt veret s hoz forgalomba Besztercebánya vidéken. Azonkívül a poltura értékét három dénárrol kétfőre kell szállítani s a tallérokat csak akkor legyen szabad Lengyelországba vinni, ha azokért ólmot vagy a bányászathoz szükséges egyéb anyagot szereznek be.²

Nemesak az országgyűlési, de a megyei határozatok is

¹ *Kerekes György*. Bethlen pénzjavítási törekvései. Magy. Gazd.-tört. Szemle. 1901. 319. l.

² *Pécs*. Id. m. II. 376. l.

igyekeznek védekezni a lengyel pénz elterjedése ellen, annak értékét leszállítva.

Így egy 1650-ből való trencsénmegyei statutum a lengyel pénz «vulgo poltura, aliter Bitkowski dictae» értékét, melyet néhol 3 dénár, másutt harmadfél értékben fogadnak el, leszállítja harmadfél dénárra. A ki ezt nem tartja meg, 12 forint büntetést fizet.¹

Ugyanakkor kénytelen foglalkozni a lengyel pénz értékének leszállításával Hontmegye, mert nagy káruk van a lakosoknak azáltal, hogy ők a lengyel polturát 3 dénár értékben veszik át és a török hódoltság alatt levő lakosság pedig csak harmadfél dénár értékben fogadja el. Azért azt határozzák, hogy a lengyel polturának csak $2\frac{1}{3}$ dénár értéke legyen s ne merjen érte senki többet adni. Kimondják továbbá, hogy az u. n. «császárgarasa» pénz 2 polturát ér. Az ez ellen követő elveszti pénzét.²

Legjobban volt elárasztva a lengyel pénzzel *Szepesmegye*, mert az elzálogosított 13 város és a Lengyelországgal való sűrű összeköttetés folytán természetesen ezen vidéken terjedtek el legjobban s okoztak sok zavart minden téren.

Érdekes példa erre, hogy midőn 1630-ban a Nagyvármege követeinek megjutalmazására adományokat gyűjtöttek, oly nagy mennyiségű értéktelen lengyel pénz gyűlt össze, hogy a hatóság kénytelen volt az adakozóktól a lengyel talléroknak magyar pénzzel való kicserélését követelni. A ki nem tudott magyar pénzt szerezni, attól minden forint után 12 dénár pótlást követeltek.³

Nehezítette a kereskedelmet még a Felvidéken a *sokféle pénz*. A szepesiek az ország pénztől eltérő «szepesi forintot» használtak, mely kétféle is volt: a nehéz számítású «*gravis computus*» és a könnyebb «*levis computus*».⁴

¹ *Kolozsvári és Óvári*. Magyar törvényhatóságok gyűjteménye. IV. 1. 297. l.

² *Kol. és Óv.* Id. m. IV. 1. 277. l.

³ *Hradszky J.* A szepesi X. lánzsások széke vagy a kis vármegye. 139. l.

⁴ *Hradszky.* Id. m. 139. l.

Érdekes, hogy míg a törvények szigorúan tiltják a lengyel pénz használatát, addig *egyres megyék* büntetés terhe alatt *követelik a lengyel pénz elfogadását*. Abauj vármegye 1612-ben hoz egy statutumot, melyben meghagyja, hogy a «fehér lengyel garast» minden ember köteles elfogadni 12 forint birság terhe alatt, azonfelül marháját is elveszti.¹

Ennek magyarázata az, hogy mivel a magyar pénz is silány volt, másrészt nem vertek annyit, a mennyi a forgalom lebonyolítására elégséges lett volna, a határszéleken idegen pénzt is használtak. Ezért engedi meg néhány északi megye a lengyel pénz használatát, sőt annak elfogadását meg is parancsolja.

A kereskedelmet gátló különféle pénznemhez járult a *mértékek sokfélesége* is. Minden vidéknek, minden nagyobb városnak és megyének más és más mértéke volt. Sokszor egy városnak is különböző mértéke volt, viszont néha ugyanazon mértéknek többféle neve volt.

A mint egy város emelkedett és hírre tett szert, ennek a mértéke terjedt el a vidéken is. A középkorban nagyon el volt terjedve *Buda mértéke rendszere*, melyet a királyok igyekeztek az egész országra nézve kötelezővé tenni.

Az 1405-ik évi 1-ső törvényezikk kimondja, hogy az egész országban a budai mértékek a kötelezők. A törvény ép úgy papíron maradt, mint az 1504-ben hozott,² mely újra elrendeli az egységes mértéket.

Az 1527-ben összegyült budai országgyűlés szigorúan

¹ *Kol. és Óv.* Id. m. II. 86. l. «Végezte azt az vármegye az fejr lengyel garas felett, hogy minden ember, nemes, nemtelen az jó fejr garast elvegye; ha pedig valakik contumaxot találatnának és el nem vennék az jó fejr garast, requisitus az szolgabíró eius processus, csak házától is, akár utában is tehát tartozzék bíró uram elmenni és az fele contumaxon az 12 forintot vegyen és azonfelül az marhát, az ki az vásárlásban vagyon elhajtsa és oda vezesse, mely poenának és elvött marhának az fele bíró uramé, az másik fele peng az vármegye szükségletére commodáltassék.»

² 1504-ik évi 17-ik törv.-ezikk.

meghagyja, hogy a király egységes mértéket hozzon be s azt küldje meg a hatóságoknak, a kik erre szigorúan kötelesek ügyelni.

Mindhiába, a meggyökeresedett szokást nem lehetett kirtani. 1588-ban¹ és 1655-ben² az 1405-ik évi törvény értelmében újra elrendelik az egységes mértéket, a mit azonban ép oly kevéssé tartottak meg, mint az előbbieket.

Általános mértékül mondhatjuk a gabnánál a köbölt, a bornál a tunellát, a sónál a thyminust. Súlymértékül leginkább a mázsa és font szolgál, térmértékül a hold, hosszmértékül az öl és láb.³

Mindez azonban vidékenként más és más volt. Az egyes mértékek hitelességéről úgy gondoskodtak, hogy a piac valamely könnyen hozzáférhető helyén állították föl, vagy a városháza falába illesztették a mértéket.⁴

Az ország északnyugati részében leginkább a *pozsonyi*, az északkeletin pedig a *kassai* mértékek voltak az uralkodók. De e mellett még számtalan más mérték volt elterjedve s még Pozsonymegyében is néhány helyen nem a pozsonyi mértéket használták. A pozsonyi és kassai mértékek mellett el voltak terjedve a nagyszombati, privigyei, esejthei, esztergomi, túróczi, tapolcsányi és treneséni mértékek.⁵

A *gabona* mérésére szolgáltak a köböl (= 2 pozsonyi mérő = 108·88 liter), mérő (leghíresebb a pozsonyi), szapu (= 2 nagyszombati = 1 pozsonyi mérő), fertály (= $\frac{1}{4}$ mérő) és véka (= $\frac{1}{2}$ mérő = $31\frac{1}{4}$ liter). Ezek mellett a Felvidéken német és lengyel mértékek terjedtek el, a melyek közül a használatosabbak a muth, korecz (4 korecz = 2·5 pozsonyi mérő), lukna (2·5 pozsonyi mérő), metz. zuber.⁶

¹ 1588-ik évi 16-ik törv.-czikk.

² 1655-ik évi 31-ik törv.-czikk.

³ Közgazdasági Lexikon. II. 641. l.

⁴ Ilyet találtak Löcsén a városháza újjáépítésénél s ilyen mértékek vannak még Bárfán, Kis-Szebenben és Kassán. *Myskovszky Viktor*. Régi városi ürmérezék. Archeol. Értesítő. 1888. 235. l.

⁵ Közgazdas. Lexikon. II. 641. l.

⁶ Közgazdasági Lexikon. II. 641. l.

A *bormérték* még elég egységes volt, mert a pozsonyi, budai és kassai egyforma nagyságú volt. Pint, eseber és vödör szerint számítottak. $32 \text{ pint}^1 = 4 \text{ fertály}$. $1 \text{ eseber} = 30 \text{ pint}$, $1 \text{ vödör} = 40 \text{ pint}$.²

De már különböző volt a *hordók* nagysága; volt kassai, göncei, a Szepességen löcsei, iglói és kézsmárki; a Kisvármegyében pedig a «káposztafalvi sörös hordó» volt használatban.³

Használatban volt az akó is, kisebb és nagyobb alakban.

A *só* mérésére szolgált a thyminus, mely 100 kősöt számlált.

Súlymértékül a mázsát használták mely, 100 - 120 fontból állott.

A Lengyelországgal élénkebb kereskedelmi összeköttetésben levő vidékek a kassai és szepesi mértéket használták.

A kassaiak gabonamértékül a köböt használták, melynek 2 szepesi köböl felelt meg.

Hogy mennyire bizonytalanok voltak a mértékek, érdekes példa reá a szepesi kamarának 1573-ban a bécsi udvari kamarához intézett kérdése, melyben tudakozódik, vajjon a kassai pint egy-e a bécsivel és egy bécsi akóban 32 vagy 35 pint van-e. Tudomásuk szerint a bécsi akó 35 pintből áll, mely pint megegyező a kassaival.⁴

Más alkalommal azt írja, hogy az 1405-ik évben kötelezőnek kimondott budai bormérték azonos a bécsivel és a 32 pintből álló kassai akóval.⁵

A Szepesmegyében elterjedt sokféle mértékrendszernek véget akar vetni a nagy vármegye közgyűlése és elhatározza, hogy a szemes terményeket ezentúl «köböllel» mérik, melynek mintáját Löcsén őrzik. *Súlymértékül* a «félfontot», hosszúságmértékül pedig a «röföt» állapítja meg. A ki pedig ezentúl nem a «löcsei mértékekkel» mér, az 12 forint bírságot fizet.⁶

¹ 1 pint = 1.4147 l.

² Közgazd. Lex. II. 641. l.

³ *Hradszky*. Id. m. 134. l.

⁴ *Tagányi Károly*. Régi gabona- és bormértékek. Magyar Gazd. Szemle. 1894. 107. l.

⁵ U. ott.

⁶ *Hradszky*. Id. m. 135. l.

A *Lengyelországban* használt mértékek hasonlókép nagy számban voltak, mint nálunk.

A *tonna* négy krakkói koreczet tartalmaz. 1677-ben a tonnát 72 garnieczben állapítják meg (körülbelül egy köbölnek felel meg).¹

A *korecz* (véka) 1564-ik évi megállapodás szerint 14 garniecz. Volt krakkói, szandeczi, osvienzimi, bochniai, jaslói, lelowi stb. korecz.²

Hosszmértékül a *rőf* (lokiel) szolgált. 1565-ben a krakkói rőföt egész Lengyelországban kötelezővé tették. Zsigmond Ágost (1548—1572.) óta a krakkói rőf 24 hüvelyket tesz ki.³ A lembergi és danzigi rőfök különbözök. Az *öl* (sązen) három rőfnek felel meg.

Súlymérték gyanánt a *fontot* használták, mely két márkából állott.⁴

Bormértékül a *barilla* szolgált, melyből négy tett ki hat esőbröt.⁵

¹ *Jekel*. Id. m. I. 146. l.

² U. ott. 148. l.

³ U. ott. 149. l.

⁴ U. ott. I. 150. l.

⁵ U. ott. 181. l. 1 esőbröt = 64 iteze = 54 $\frac{1}{9}$ liter.

HATODIK FEJEZET.

Vám, harminczad, árumegállító-jog.

A vám mint kincstári jövedelem. — Visszaélések. — Az elzalogosított városok kedvező helyzete. — Magyar városok vámmentessége. — Kassa zsarolása. — Harminczadok. — A borkivitel megtiltása. — Visszaélések. — Harminczadok elkerülése és kijátszása. — A turdossini harminczad. — Harminczadjövedelem. — Árumegállító-jog. — Lőcse árumegállító joga és viszálya Kassával. — Lőcse viszálya Kézsmárkkal. — A királyok Lőcsének kedveznek. — Lőcse fénykora. — Eperjes árumegállító joga. — Árumegállító jogú városok. — Panaszkok. — Enyhítés. — Lengyel árumegállító jogú városok. — Szandec emelkedése. — A kereskedelem egyéb akadályai. — Magdeburgi jog.

A kor ama fölfogása, mely a *vámokat* és *harminczadokat* nem a kereskedés szabályozóivul, hanem tisztán pénzforrásnak tekintette, nagy kárára volt a kereskedelemnek. Semmi tudatos kereskedelmi politika nem vezette az intéző köröket a vámok szabályozását illetőleg, hanem csak az, hogy minél több jövedelmet hozzanak a kincstárnak. A kereskedelem érdekei mellékesek voltak.

Ha a király a háború költségeire vagy egyéb kiadásokra adó-fölemelést kívánt, a rendek a vámok és harminczadok fölemelését ajánlták a királynak.

Igy például 1546-ban a pozsonyi harminczadon az ökör vámját egy forintról kettőre emelték azon hiszemben, hogy ezáltal a kincstár jövedelme gyarapodik és a kereskedők sem fognak kárt szenvedni, mert a marhák árát fölemelik.¹ Persze ennek következménye, néhány kereskedő bukása és a forgalom pangása volt, valamint az is, hogy a külföldiek is fölemelték az s ezzel nagy kárt okoztak a lakosságnak.

¹ *Horváth Mihály*. Kisebb történeti munkái. III. 62. l.

Különösen a száraz vámok voltak igazságtalanok, mert egyes magánszemélyek vagy testületek jövedelmi forrásául szolgáltak és ólomsúlylyal nehezédtek a kereskedelemre.

E mellett a hatalmas olygarchák önkényesen is szedtek vámot és zsarolták a kereskedőket.

A vámszedők lelkiismeretlen eljárása, hogy a törvényesnél is magasabb vámot szedtek, szinte sok panaszra adott okot.

A rendek újabb és újabb törvényeket hoznak a jogtalan vámok ellen.

Ilyen körülmények közt tehát csak az folytathatott jövedelmes kereskedelmet, a kinek kiváltságai voltak s a királyok osztogatták is azt.

Az elzálogosított szepesi városok különösen szerencsések voltak e tekintetben, mert úgy a magyar, mint a lengyel királyok kiváltságokkal látták el.

Ez utóbbiak részéről különösen *Podolin* nyer sok szabadságot a lengyelországi vám fizetése alól. Így IV. Kázmér már 1455-ben meghagyja, hogy a podoliniaktól nem szabad vámot szedni.¹

Ezt Zsigmond 1533-ban *Lubló* kiváltságával együtt megerősíti.²

Ugyanezt teszi Zsigmond 1537-ben, Zsigmond Ágost 1551-ben,³ 1559-ben⁴ és 1562-ben,⁵ Henrik 1574-ben,⁶ Báthory István 1578-ban két ízben is,⁷ IV. Ulászló 1639-ben, II. János Kázmér 1649-ben, Mihály 1669-ben és János 1681-ben.⁸

A többi elzálogosított városok kiváltságait, köztük a vámmentességet a lengyel királyok újból és újból megerősítik. Zsigmond Ágost 1551-ben a 13 szepesi várost fölmenti a vám fizet-

¹ *Weber*. S. Podolin története. Fürt Tár. 1891. 397. l.

² *M. Schmauk*. Supplementum analectorum terrae Scepusiensis. 1806. 342. l.

³ *Weber*. Id. m. 397. l.

⁴ *Schmauk*. Id. m. II. 393. l.

⁵ U. ott. II. 408. l.

⁶ U. ott. II. 445. l.

⁷ U. ott. II. 435. és II. 446. l.

⁸ *Weber*. Id. m. 397. l.

tése alól,¹ ugyancsak ezen évben *Podolint, Lublót* és *Gnezdát* még külön² is.

Podolin mellett még kedvelt városa volt a lengyel királynak *Lubló*, a lengyel sztarosza székhelye, melynek kiváltságait folyton megújítják. Így Zsigmond Ágost 1562-ben,³ Henrik 1574-ben,⁴ Báthory István 1577-ben⁵ és 1578-ban.⁶

Ezen évben erősíti meg a 13 város régi kiváltságait is.⁷

Y Zsigmond lengyel király 1545 április 21-én kiterjeszti a vámmentességet Lőcse, Eperjes, Bártfa és Szeben városok polgáira is, midőn meghagyja a lengyel vámszedőknek, hogy a fentemlített városok kereskedőitől vásár idején nem szabad vámot szedni és más időben sem szabad tőlük kétszeres vámot szedni.⁸ Ez az illető városoknak Lengyelországgal való élénk összekötöttését bizonyítja.

A visszaélések napirenden voltak s a vámokok sem tartoztak a lelkiismeretes emberek közé.

Kassa különösen híres volt zsarolásáról s ezt megszenvedték a lengyel kereskedők is. Bizonyítja ezt II. Ulászlónak a lengyel király megkeresésére Kassához intézett levele, melyben megtiltja Pemflinger János kassai harminczadosnak, hogy igazságtalan révvámot szedjen a lengyel kereskedőktől, mert ezáltal elriaszlja őket az itteni kereskedelemtől.⁹

* * *

A külkereskedelemre nézve a vámoknál még fontosabbak voltak a határok mentén föállított *harminczadhivatalok*.

A harminczad a legrégebb magyar határvám s szabályozása az 1405-ik évi XVII. törv.-czikkben történt, mely a határ-

¹ *Schmauk*. Id. m. II. 388. l.

² U. ott. II. 391. l.

³ U. ott. II. 405. l.

⁴ U. ott. II. 443. l.

⁵ U. ott. II. 449. l.

⁶ U. ott. II. 459. l.

⁷ U. ott. II. 455. és Wagner Id. m. I. 235. l.

⁸ *Lőcse város levéltára*, 474. reg. szám.

⁹ *Pickosinski*. *Leges, privilegia et statuta Civitatis Cracoviensis*. Tom. I. Vol. I. pag. 5.

vámot az árúcikk harminczadrészében állapítja meg. Az 1498-ik évi XXXIV. törv.-cz. részletesen intézkedik a harminczadhelyekről. Nyolcz főharminczadhely van, mint Árva, Trencsén, Pozsony, Sopron, Kassa, Szombathely, Nándorfehérvár és Temesvár; Tótországban pedig négy. A fiókharminczadok száma 46, melyek közül a Lengyelország felé esők, Lőcse, Bártfa, Kézsmárk, Lubló, Sztropkó és Homonna a kassai főharminczad alá tartoznak. Lengyelország felől még Árva városában volt főharminczad melyet azonban Thurzó Ferencz Turdossinba helyezett át, részint, hogy közelebb legyen a határhoz, részint, mert e hely csomópontja a bányavárosokból, a Szepességből, Krakkóból és Sziléziából jövő kereskedelemnek.¹

A harminczadokat is, úgy mint a vámokat, pénzforrásnak tekintették s a szerint jártak el vele.

Egy különös módja volt a harminczadjövedelmek emelésének az, hogy a magyaroknak betiltották a bornak Lengyelországba való szállítását, azt akarván, hogy a lengyel kereskedők jöjjenek érte, mert ezek harminczadot fizetnek, míg a magyar termelők ettől mentesek.

Ennek persze a lengyelek részéről megtorlás lett a következménye s ezeknek is megtiltották a Magyarországra való menést, minek folytán megakadt a kereskedelem.

Nagyon nehezítette a kereskedelmet a számos visszaélés, mely a harminczadok körül történt. E zavaros időben számos *törvénytelen harminczadot* állítottak föl a hatalmasok s kényszerítették a kereskedőket arra menni. Így tett Laski Jeromos, a ki kényszerítette a Krakkóból hazatérő lőcsei kereskedőket, hogy az ő harminczadán menjenek keresztül.²

De nemcsak a törvénytelen harminczadok voltak akadályai a kereskedelemnek, hanem a törvényesek is, mert ezeken meg a harminczadosok lelketlen zsarolásai állották útját az élénkebb forgalomnak. Bizonyítja ezt az 1567-ik évi XXXVII. törv.-czikk, mely világot vet a harminczadosok intézkedésére. Míg azelőtt

¹ Dr. Takács Sándor. A harminczadosok elleni vizsgálat 1560-ban. Magyar Gazd. Szemle. 1899. 247. l.

² Horváth. Id. m. III. 63. l.

egy ökörösorda után 2 dénárt fizettek az igazoló iratért (boleta) a kereskedők, most minden ökör után 8 dénárt követelnek a harminczadosok, a mit saját hasznukra fordítanak. A Lengyelországból jövő sóért pedig annyi harminczadot szednek, hogy a kereskedőket eljessztik a sószállítástól, a kiknek egy része fölhlagy a kereskedelemmel, más része tiltott utakon hozza be a sót, nagy kárúra a kincstárnak és a lakosoknak. Ezen visszaélések megszüntetését kérik a rendek.

Különben a *harminczadok elkerülése* napirenden volt, nem kellett ahhoz a zsarolás ürügye.

A panaszok lépten-nyomon megújulnak a tiltott utak használata miatt. 1558-ban Torda Zsigmond sárosi kapitány jelenti, hogy a Homonnayak károsítják a kincstárt azzal, hogy nagy juh- és marhakereskedést üznek Lengyelországgal és elkerülik a homonnai és ungvári harminczadot. Torda fegyverrel akarja az urakat engedelmességre bírni.¹

Lőcsének is meggyűlt a baja a lengyel kereskedőkkel, kik elkerülték harminczadát. Érdekes példa erre Smocz Szaniszló szandeci polgár esete, a ki a szepesi vár számára árúkat hozott Lengyelországból s a lőcsei harminczadot elkerülte. Fegyver harminczados elfogta őt és szállítmányát lefoglalta. Erre Szandec városa 1564 május 1-én levelet ír Lőcse hatóságának, melyben tiltakozik Smocz elfogatása ellen, fölhozván, hogy a szebeni, eperjesi, sárosi és váraljai kereskedők a rövidebb útat keresve Lublónak mennek s itt fizetik le a harminczadot, tehát a kincstár nem károsodik. Különben is, ha más intézkedés történt, a lőcseiek kötelesek lettek volna azt nyilvánosan kihirdetni és tudatni a városokkal.²

Bár Lőcse szigorúan megkövetelte, hogy harminczadára menjenek, de maga sem tartotta meg a törvényt s harminczad fizetése nélkül szállította titkon az ezüstöt és rezet Lengyelországba, mint ez a szepesi kamara panaszából kitünik.³

Igen gyakran megtörtént, hogy hazai kereskedőink szövet-

¹ *Acsády I.* Magyarország pénzügyei I. Ferdinánd alatt. 141. l.

² *Lőcse város levéltára*, 869. reg. szám.

³ *Fraknoi.* Id. m. X. 348. l.

keztek a külföldi kereskedőkkel a vámok és harminczadok ki-
játszására. Hogy ez a lengyelekkel való érintkezésben is meg-
történt, bizonyítja Kézsmárk városának 1667-ik évi statútuma,
mely jószágvesztés büntetése mellett tiltja a város polgárainak
ezen ezélből való összejátszását idegen kereskedőkkel.¹

Rendkívül érdekes világot vet a harminczadok helyzetére
az a vizsgálat, melyet 1560-ban a felvidéki s köztük a Lengyel-
ország felé eső *turdossini* harminczadon eszközöltek. A Krakkó-
ból a bányavárosokba vezető élénk forgalmi út erre vezet
keresztül s nagymennyiségű árucikk fordul meg e helyen.
A harminczados azt állította, hogy erre nem visznek árukat.
A biztosok ezt hazugságnak nyilvánítják, mert köztudomású
dolog, hogy a bányavárosok jómódú lakói sokat hozatnak
Krakkóból, különösen ruhaneműket. Megvizsgálva a harmin-
czadot, nem találtak ott semmiféle utasítást, sem vámtarifát.
Ezek állítólag elégték s azóta újabbakat nem szerzett be. Köve-
telve a régebbi számadásokat, azt felelte Schilling Frigyes har-
minczados, hogy azokat már beküldte a kamarának. Erre az
újabbakat követelik. Ezek szerinte a szekrénybe vannak zárva,
de a kules a szolgánál van, a ki most távol van.

Előkerülvén a kules, kinyitották a szekrényt, melyben
azonban se híre, se hamva nem volt a számadásoknak. A biz-
tosok leírják továbbá, hogy a turdossini harminczad távol esik
a többtől s így nincs a ki összeszedje a kiadott sédákat s így
ellenőrizze a turdossini harminczadot. Itt kénye-kedve szerint
jár el a harminczados és károsítja a kincstárt. Azért elsősor-
ban el kell csapni a hűtlen harminczadosokat s Besztereczba-
nyán egy embert meg kell bízni a harminczadezedulák össze-
gyűjtésével, annál is inkább, mert a Lengyelországból jövő
kereskedők elkerülve a harminczadokat, Kézsmárk felé mennek.

Teschenben is kellene egy megbízható embert alkalmazni a
czedulák összeszedésére és a lengyel, morva és sziléziai forga-
lom megfigyelésére, mert a kereskedők fölhasználják a határo-
kon elterülő nagy erdőket.²

¹ *Kol. és Óv.* id. m. II. 2. 251. l.

² *Dr. Takács Sándor.* A harminczadosok elleni vizsgálat 1500-ban.
Magy. Gazd. Szemle. 1899. 247. l.

I. Ferdinánd uralkodásának második felében az ország harminczadjövedelmei néha százezer forintot is meghaladtak; ebből a Lengyelország felé eső harminczadok bevételei 25—30.000 forintot tettek.¹

Később azonban a háborús idők és a harminczadosok hűtlensége folytán lepadt az összeg 3000 forintra is.²

Nagy szerepet vitt ezen kor kereskedelmi életében az egyes városok *árúmegállító-joga* s így erről is kell szólnunk.

Elég bénítólag hatott a kereskedelemre az árúmegállító-jog; a magyar-lengyel érintkezésben ehhez hozzájárult még az északkeleti öt szabad királyi városnak örökös perpatvara az árúmegállító-jog miatt.

Lőcse 1321 június 11-én kapott árúmegállító-jogot,³ melyet a királyok többször megerősítettek.

Kassát Nagy Lajos 1347-ben ajándékozta meg e kiváltsággal s ezt Zsigmond megerősíti és kibővíti. E két város kiváltsága versengésnek és viszálykodásnak lett okozója, mert mind a két város elkerülte a másikat s mind a kettő követelte a lengyel kereskedőktől, hogy árúikat ott lerakják. A torzsalkodásnak per lett a vége, melyben II. Ulászló Kassa javára döntötte el az ügyet.⁴

1495-ben *Lőcse*, *Eperjes*, *Bártfa* és *Kis-Szeben* panaszt emelnek Kassa ellen, hogy nemcsak az ő polgáraikat, hanem a krakkói kereskedőket is a Hegyaljáról hazautaztukban kényszerítik ott eladni árúikat. A királyi döntés újra Kassának kedvez.⁵

Lőcsének nemcsak Kassával, hanem *Kézmárkkal* is meggyült a baja az árúmegállító-jog miatt. E város ugyanis már a XIV-ik évszázadban kezdi bitorolni az árúmegállító-jogot s a háborús időkben magához is ragadta, nagy kárára Lőcsének, mely így a Lengyelországból jövő kereskedelem előidézte jöve-

¹ *Acsády I.* Magyarország pénzügyei I. Ferdinánd alatt. 46. és 156. l.

² Ugyanott.

³ *Dr. Demkó K.* Lőcse története. 310. l.

⁴ Farkas R. Id. m. 24. l.

⁵ *Demkó K.* Lőcse története. 309. l. és Farkas R. Id. m. 26. l.

delemtől elesett. Végre is az ellentétek annyira kiélesedtek, hogy fegyveres erővel támadták meg egymás városát.

A Zápolyák és Laskiak oltalma alatt szabadon gyakorolta az árúmegállító-jogot Kézsmárk, de a Habsburgok hatalmának megerősödésével az uralkodóházhoz hű Lőcse nyert fölényt.

I. Ferdinánd többször megerősíti Lőcse árúmegállító-jogát¹ s 1562-ben megparancsolja Kubinyi Jakab kézsmárki harminczadosnak, hogy a Lengyelországból jövő árúkat Lőcsére utasítsák.²

Rudolf 1580-ban megerősíti I. Ferdinándnak 1558-ban kiadott rendeletét, melyben Kézsmárkot eltiltja az árúmegállító-jog gyakorlásától és azt a Szepességen kizárólag Lőcsére ruházza.³

A Habsburg-házból származó uralkodók pártfogása mellett most élte Lőcse fénykorát. Kézsmárkot legyűrte s Kassa már hanyatlóban volt.⁴ A magyar-lengyel kereskedelemnek most Lőcse lett a csomópontja. Itt találkoztak a magyar termékek a lengyellel, a levantei árúcikkek az északi vidékek prémjeivel. Pezsgő élet honolt a piaci lábas házak lengyel mintára épített oszlopcsarnokaiban (Löben) s a város főterén épített kereskedelmi csarnok (Kaufhaus) távol vidékek kereskedőinek volt találkozó helye.⁵

Kassa és Lőcse mellett árúmegállító-joga volt a lengyel királyoktól dédelgetett *Podolinak* is, de ez nem sokat értett Lőcsének.

¹ 1544-ben (*Wagner* i. m. I. 91. l.), 1548-ban (*Lőcse városi levéltár* 169. reg. szám), 1550-ben háromszor is (*Wagner* i. m. I. 94. l., *lőcsei levéltár* 263. reg. szám és 166. reg. szám), 1557-ben (*lőcsei levéltár* VIII. csoport C szekrény 1.), 1558-ban (*lőcsei levéltár* VIII. csoport C szekrény 1.) és 1562-ben (VIII. C szekrény 1.)

² *Lőcse város levéltára* 49. reg. szám.

³ *Lőcse város levéltára* 15. reg. szám.

⁴ «... *Olím* frequens emporium, quo non modo Hungari, sed etiam Poloni et pleraeque aliae Septentrionis nationes confluebant...» mondja *Oláh Miklós. M. Bél. Apparatus ad historiam Hungariae. I. 21. l.*

⁵ A fényes multnak emlékei a nagy raktárakkal és idegen kereskedők részére szolgáló lakhelyekkel ellátott kereskedelmi házak, melyeknek kiváló típusa a Lőcse fénykorában épült Szkicsák-féle renaissance stílusú ház.

Eperjes árúmegállító-jogát 1538-ban kapta I. Ferdinandtól hű szolgálatai fejében s azért, hogy Kassa helyett — mely János-párti lett — legyen egy másik ily jogú város.¹

Az 1569-ik évi XVIII. törv.-czikk szerint Lengyelország felől a következő városoknak van árúmegállító-joguk: Kassa, Eperjes, Lőcse, Bártfa, Kézsmárk és fiókjaik Homonna, Varannó és Sztropkó.

Élénkebb kereskedelmi forgalomra enged következtetni az 1599-ik évi XXXIII. törvényczikk, melyben a felsőmagyarországi öt város panaszkodik, hogy a lengyelek különféle árúkat és borokat vásárolnak s kiviszik az országból anélkül, hogy árúmegállító-jogukat tekintetbe vennék. A törvény elrendeli az árúmegállító-jog megtartását.

Négy év mulva nevezetes változást látunk a törvénynek idevonatkozó részében.² Nem megszorítást, hanem szabadságot követelnek a kereskedés számára és elrendelik, hogy mindenki szabadon látogathatja az árúmegállító-helyeket s ott tetésze szerint kereskedhetik borral vagy más árúczikkekkel. E hirtelen változásnak okát a Lengyelországgal való borkereskedésben kell keresnünk. Azelőtt ugyanis a nemesek az árúmegállító-jogú városokban a polgároknak voltak kötelesek eladni a bort, a kik azután a lengyeleknek adták el.

Természetes, hogy a polgár kevesebbet adott a borért, mert maga is nyereszkedni akart rajta. Most ellenben szabad lévén a kereskedelem, magának a lengyel kalmárnak adta el a termelő a bort s így többet nyert rajta, mint azelőtt, mikor a közvetítőnek adta el.

A XVII. évszázban mind jobban vesztí érvényét az árúmegállító-jog s mint idejét mult intézmény lassan megszűnik.

A magyar kereskedő Lengyelországban utazván, szintén több árúmegállító-jogú várossal találkozott.

Ezek közt elsősorban a sok kiváltsággal dicsekvő *Krakkót* kell említenünk.

A krakkóiak árúmegállító-joga minden árúczikkre vonat-

¹ *C. Wagner*. Diplomatarium Com. Sarosiensis. 261. l.

² 1603-ik XIV. évi törv.-czikk.

kozott, bárhonnán hozták is azokat. Az érczet csak krakkói polgárnak lehetett eladni s az idegen kereskedő csak árúinak eladása után hagyhatta el a várost.

A magyar és más külföldi kereskedők, ha rézzel és más bányatermékkel megrakodva Thorn és Danzig felé tartottak, kötelesek voltak Krakkóban megállapodni. A poroszok, sziléziaiak csak Krakkóig mehettek s itt kénytelenek voltak árúikat a krakkói polgároknak eladni. Az árúmegállító-jog a magyarokra is vonatkozott.¹

A Keleti-tenger felé vivő úton még *Sandomir*, *Lublin* és *Posen* árúmegállító-joggal bíró városokkal találkozott a magyar kereskedő.²

Az Orosz- és Tatárországba vezető úton *Lemberg* rendelkezett e joggal.³

Tarnow árúmegállító-joga a Magyarországból jövő borokra és az oda és visszamenő árúkra szorítkozott.⁴

A bortermékeket illetőleg árúmegállító-joga volt még *Rzeszownak*.⁵

Mindezeknél azonban sokkal fontosabb volt a magyar kereskedőkre nézve *Új-Szandecnek* árúmegállító-joga.

Már a XV. évszázban fontos pontja volt a Magyarországból jövő s nagyrészt a Keleti-tengernek tartó kereskedelemnek. de még inkább azzá lett, midőn Zsigmond Ágost 1554-ben árúmegállító-joggal ruhazza föl, melynek értelmében a bochniai bányákból (. . . ex zuppis nostris Bochnensibus . . .) a magyarországi és szepesi városok számára szállított sóra, valamint a Szepességből és a Magyarországból Lengyelországba vitt vasra, aczélra, érczre s a nyers és finomított rézre árúmegállító-jogot adományoz. Elzáratás büntetésének terhe alatt tiltja meg a más úton való szállítást.⁶

¹ *Jekel*. Id. m. I. 218. l.

² U. ott. ³ U. ott. ⁴ U. ott.

⁵ *Jekel*. Id. m. I. 223. l.

⁶ *Lőcse város levéltára*. 521. reg. szám. Zsigmond Ágost Szandecnek árúmegállító-jogot adó oklevelének másolata. — «. . . ferrum, calibem, ere, sive cuprum formatum quam informatum in Regnum nostrum non alibi quam in civitate nostra Sandec . . . deponant et divendant».

1563-ban azonban a 13 város kérelmére és Bonár sztarosza közbenjárására az elzálogosított városokra nézve enyhítette a szigorú rendeletet a lengyel király.¹

Ezen időtől fogva Szandec emelkedik s a Szepességgel, különösen Lőcsével folytatott rendkívül élénk összeköttetésének bizonyítéka azon számtalan levél, melyet Lőcse városához intéz, árúmegállító-jogának a magyarországi kereskedők részéről való tiszteletben tartása érdekében.²

Általában azt vesszük észre, hogy valamint a Kárpátokon innen Kassa a XVI. évszázban hanyatlani, Lőcse pedig emelkedni kezd, úgy a Kárpátokon túl hasonló jelenséget látunk, amennyiben a középkorban s a XVI. évszáz elején hatalmas Krakkó veszt jelentőségéből s helyette Szandec bonyolítja le a magyar-lengyel kereskedelmet. Bizonyítja ezt azon körülmény is, hogy 1579-ben Bártfán nyomda alakul Gutgesell Dávid vezetése alatt s szép eredményt ér el. Ez csakis Krakkó hanyatlásával történhetett, mert fénykorában működő híres nyomdái mellett elnémultak volna a felvidéki új nyomdák.³

* * *

Ha már a kereskedelem akadályairól szözlöttünk, megemlíthetjük ezek közt az *utazás bizonytalanságát* is.

A kereskedők ki voltak téve a megtámadásoknak, nemesak rablók és kényurak részéről, hanem maguk a városi polgárok támadták meg kártársaikat.

A magyar és lengyel királyok hol Kassát,⁴ hol Lőcsét,⁵ majd Kézsmárkot⁶ intik meg, mert nem hagynak békét a lengyel kereskedőknek.

Szokásban volt az *alósság behajtásának* azon módja, hogyha valamely polgár nem tudta behajtani pénzét a másikon,

¹ Wagner. Anal. Scep. I. 233. l.

² Számos oklevél a lőcsei városi levéltárban.

³ Ballagi Aladár dr. A magyar nyomdászat történeti fejlődése. 96. l.

⁴ Fr. Piekosinski. Leges, privilegia et statuta civitatis Craeviensis. Tom. I., Vol. I. pag. 9.

⁵ Lőcse város levéltára. 511. reg. szám.

⁶ Schmanik. Id. m. II. 341. l.

az illető város bármely polgárán hajtotta be követelését, ha tudta.

Ez ellen privilégiumokkal igyekeztek védekezni az egyes városok. Ilyet adott ki I. Zsigmond lengyel király 1545-ben, melyben Ferdinánd közbenjárására meghagyja alantas hatóságainak, hogy Eperjes, Bártfa, Lőcse és Szeben város polgárainak árúczikkeit nem szabad elvinni más városok polgárainak adóssága miatt, hanem keressék jogaikat az illető városok hatóságánál. Ha azonban most sem tesz eleget az illető, élhetnek a megtorlással.¹

1652-ben Pálffy Pál nádor meghagyja, hogy Varsónak az országba jövő polgárai mind fogassanak el, míg Szobinovszky László varsói polgár adósságát ki nem fizeti Keviczky János kassai birónak.²

Méltán csodálnunk kell, hogy e kor kereskedői annyi zaklatás, annyi nehézség ellenére képesek voltak oly élénk kereskedelmi összeköttetést létesíteni, mint a minő a két ország között volt.

Meg kell azonban említenünk egy körülményt, mely némileg elősegítette a kereskedelmi érintkezést, t. i., hogy úgy a felsőmagyarországi városoknak legnagyobb része (Kis-Szeben, Eperjes, Lőcse, Kézsmárk, Zsolna, Korpona), valamint a lengyel városok (köztök Krakkó) az északnémet jogesaládból származó *magdeburgi jog* alapján rendezkedtek be.³

Az azonos jogforrás alapján való berendezkedés csak előnyére válhatott a kereskedelemnek.

¹ *Lőcse város levéltára.* 473. reg. szám. Másolat.

² *Lőcse város levéltára.* 1128. reg. szám. Másolat.

³ *Demkó K. dr.* Felsőmagyarországi városok életéből a XVI—XVII. században. 6. l.

HETEDIK FEJEZET.

Behozatal és kivitel.

A kivitel sok fennakadást szenved. — I. Zsigmond tilalma. — A tilalom hatása Magyarországon. — Egyezkedés. — A borkivitel megtiltása. — I. Lipót és János szerződése. — A kivitel tárgyai. — Borkivitel. — Arany és ezüst. — Réz. — Vas és aczél. — Puskapor, salétrom. — Szarvasmarha, ló és juh. — Gabona. — Szepesi vászon. — A kivitel egyéb tárgyai. — Sóbehozatal. — Ólom. — Őn. — Kén. — Üveg. — Prémárúk. — Kelmék. — Posztó, lengyel vászon. — A behozatal egyéb tárgyai.

Ismervén a kor szomorú politikai viszonyait és a kereskedelemmel szemben elfoglalt álláspontját, nem kell csodálkoznunk, hogy a Lengyelországgal folytatott kereskedelmünk is sok megszakítást szenvedett.

A puszkaporos levegő nem kedvezett a békés kereskedelemnek s a lengyel kalmárok sok kárt szenvedtek a háborús időkben.

A Szepességen való villongások miatt tiltja el I. Zsigmond lengyel király 1538-ban a lengyel kereskedőket Magyarország látogatásától. Mivel a lengyel kereskedők Magyarországon sok veszélynek vannak kitéve, azért a legszigorúbban meghagyja («...strictissime mandanus...»), hogy szent Szaniszló napjától (május 8.) kezdve senki se merjen semmiféle árút, a királyi sőt kivéve, Magyarországra vinni. Ellenben magyar kereskedőnek szabad Lengyelországban kereskedni és innen barmokkal és más árúczikkékkel a vámok lefizetése után visszamenniök. A parancs áthágói egy évi börtönnel és áruiknak elkobzásával bünhődnek.¹

A tilalom nagy kárára volna a kereskedelemnek, azért

¹ *Dogiel.* Id. m. I. 131. l. és *Katona.* Id. m. XX. 1113. l.

I. Ferdinánd e rendelet visszavonását kérte — de eredménytelenül — a lengyel királytól, a ki 1543-ban újra eltiltotta Magyarország látogatásától a lengyeleket, mindaddig, míg sérelmeikért elégtételt nem kapnak.¹ Ferdinánd újra kéri a tilalom eltörlését, mire a lengyel király követe felsorolja honfitársainak Magyarországon szenvedett számos bántalmait s a pénzek és vám okozta károkat. Végül kijelenti, hogy királya úgy se dönthet ez ügyben, mert azt csak a rendekkel egyetemben intézheti el s az országgyűlés más fontos ügyekkel van elfoglalva.²

1546-ban sürgetik a magyar rendek a királyt, hogy szólítsa fel a lengyel királyt tilalmának visszavonására, ha pedig ezt vonakodnék tenni, tegyen a magyar király is hasonlóképp s tiltsa meg ő is a magyar alattvalóknak a Lengyelországban való kereskedést; a lengyeleknek ellenben szabad legyen az.³

Ezt azonban Ferdinánd nem tette, a mi újból panaszra adott okot az 1548-ik évi országgyűlésen.

Ugyanakkor megjelentek az országgyűlésen a lengyel király követei, előadva a magyaroktól szenvedett bántalmakat. Ferdinánd megígérte, hogy az ellentétek elsimítására megbizottakat küld a szepesi káptalanba, a hová a lengyel király is küldjön követeket.⁴

Egy évre reá kedvező fordulatot vett az ügy, a mennyiben mindkét ország részéről kiküldött biztosok törekedtek az ellentéteket elsimítani.

A lengyel király utasította megbizottjait, hogy törekedjenek a régi állapotot visszahelyezni s ha a magyarok panaszkodnának, hogy a lengyeleknek el van tiltva a kereskedelem, válasszolják azt, hogy e rendelet már úgyszólván elavult, mert a lengyel kereskedők ennek daczára folyton kereskednek Magyarországon.⁵

1549-ben tényleg megkötötték a kereskedelmi szerződést,

¹ *Jekel.* Id. m. I. 170. l.

² *Horváth.* Id. m. III. 88. l.

³ 1546-ik évi LIX. törv.-czikk.

⁴ *Katona.* Id. m. XXI. 789. l.

⁵ *Jekel.* Id. m. I. 170. l.

melyben mindkét ország kereskedőinek teljes szabadságot engednek.¹

1550-ben azonban még minden a régi állapotban volt, bizonyítja ezt az ezen évben alkotott LXV-ik törv.-czikk, mely siralmasan panaszolja, hogy a lengyel alattvalóknak nem szabad az országba jönni, mi által nagy kárt szenvednek a felsővidékiek.

A rendek kéri a királyt, hogy ha a lengyel királylyal most folyamatban levő tanácskozások semmi eredményre nem vezetnének, gondoskodják a helyzet javításáról.

A szabad kereskedelmi összeköttetést biztosították ugyan, de ez nem sokáig állott fenn, mert a kor téves felfogása 1567-ben újra elzárta a kereskedelemnek egy virágzó ágát, a borkivitelét. Ezután hol megengedik, hol megtiltják a borok kivitelét.

A kereskedelmi összeköttetések kölcsönös föllendítését célozza I. Lipót királynak 1677-ben János lengyel királylyal kötött szerződése, melyben alattvalóknak kölcsönösen szabad kereskedelmet biztosítanak szárazon és vizen.²

Ha ismerjük hazánk, valamint Lengyelország természeti és kulturális viszonyait, tisztában vagyunk azzal, hogy a kereskedés tárgyai jóformán csak az őstermelés termékei lehettek. Ipari termék nem igen képezte a kereskedelem tárgyát, mert magas ipara egyiknek sem volt. Sem a magyar, sem a lengyel nem ipariúzó nép s úgy nálunk, mint a lengyeleknél leginkább a bevándorolt német polgárok foglalkoztak vele.

Mindkét ország, de különösen hazánk meg van áldva természeti kincsekkel és gazdagon termő földdel s mialatt a magyar föld gyomrából kiszedett érczek és a hegyaljai borok tágas piacra találtak a lengyel földön, addig nálunk az északi síkság állatvilágának drága prémjei és a lengyel só árasztották el hazánk felső vidékét.

¹ U. ott. I. 171. l.

² *Katona*. Id. m. XXXIV. 262. l. «... Volumus praeterea vias et flumina publica, nec non commercia et navigationes mutuas, per regna et provincias nostras, omnibus et singulis regnicolis, provincialibus et subditis nostris, tam terra, quam aqua, utrimque libera esse.»

Kiviteli forgalmunk oroszánrészt *borkereskedelmünk* tette, erről azonban külön fejezetben szólunk.

Bányatermékeink kitünő piacra találtak Lengyelországban s az arany, ezüst és réz nagy szerepet játszott a kivitelben.

Lengyelországban szintén voltak híres bányák, de mivel a lengyel jog a bányászat fejlődésének nem kedvezett, hanyatlásnak indultak.¹

Az *arany* és *ezüst* kivitelének merkantilszerű megtiltása nem sokat használt, mert épen a sok tiltó törvény² mutatja, hogy nem tartották meg. A nagymennyiségű ezüstnek és aranynak Lengyelországba való szállítása legnagyobbbrészt a Szepességen át történt s különösen Lőcse üzte ennek alattomos kivitelét.³

1611-ben a szepességi bányák megvizsgálására kiküldött biztosok jelentése szerint a szepességi bányászok királyi privilégium alapján szabadon adhatják el az aranyat, ezüstöt és rezet Lengyelországba.⁴ Hogy a kassaiak is foglalkoztak az ezüst kivitelével, bizonyítja Bethlen Gábornak hozzájuk írt levele, melyben megtiltja az ezüstnek idegenbe való szállítását, mert ez nagy kárára van az országnak.⁵

Az ezüstnek folytonos kivitele következtében nálunk is kevesebb ezüst volt, mint azt a szepesi kamara jelentette Rund Tódor ügyében, a ki Bártfán pénzverőt akart állítani, mivel közel van Lengyelországhoz, a honnan ezüstöt hozhat be.

A szepesi kamara ellenzi a tervet, mert Lengyelországban nincs ezüst, sőt ellenkezőleg Magyarországból csempésznek be oda nagy mennyiségben. A felvidéki pénzverőknek az ezüst hiánya miatt be kellett szüntetni a munkát.⁶

¹ *Wenzel Gusztáv*. Magyarország bányászatának kritikai története. 20. lap.

² 1518: XIII., 1548: LIV., 1512: XXXVII., 1566: X., 1609: XLVIII., 1618: XLVI., 1625: XLI., 1625: XXXIX. törvényezikkek.

³ *Frankenó*. Id. m. X. 348. l.

⁴ *Divald J.* Id. m. 687. l.

⁵ *Kerekes György*. Bethlen pénzjavítási törekvése. Magy. Gazd. Szemle. 1901. 318. l.

⁶ *Dr. Takács Sándor*. Új pénzverő fölállításának terve 1633-ban. Magy. Gazd. Szemle. 1899. 240. l.

Az arany és ezüst tiltott kivitelénél sokkal nagyobb arányú volt a *réznek* Lengyelországba és a Keleti-tengerre való szállítása, mely a Fuggerek és Thurzók nevével kapcsolatos.

Thurzó János a XV-ik évszáz végén megindította rézbányászatát az alsómagyarországi bányavárosokban,¹ de valami nagy sikert nem aratott s hogy érceinek piacot keressen, Krakkóba költözködik. Közben Velenczébe ment, a hol tíz évig mint néma munkás dolgozott a csurgató kohókban s itt eltanulta az érczek olvasztását — a velencziek féltett titkát. Itt megismerkedett Fugger Jakabbal, a kivel szerződésre lépett rézbányászata föllendítésére. A Thurzók rézbányái, a Fuggerek pénze és roppant kiterjedt összeköttetése oly vállalatot létesített, mely egész Európát behálózta.

1495 márczius havában jött létre korának két legnagyobb vállalkozója közt a szerződés s hogy ezt még jobban összefűzzék, 1497-ben Fugger Jakab nőül adja unokanővérét, Annát, Thurzó János fiához, Györgyhöz.

Besztercebánya volt a vállalat központja; innen indították útnak a rezet Rózsahegyen és Krakkón át Porosz-, Orosz- és Lengyelországba meg Danzigba, mely ebben a korban valószínűs magyar kikötő; Zsolnán, Teschenen és Thuringián át Antwerpenbe; Bécsen, Tirolon és Karinthián át Velenczébe, a hová Budán és Trieszten keresztül is vezetett egy út.²

Krakkó a főlerakóhelye a Thurzók rezének; ide érkeznek azok roppant mennyiségben, hogy onnan a Visztulán tovább Danzigba szállítsák. Rézvállalatának föllendítése céljából költözködött át Thurzó János Lőcséről Krakkóba, hogy mint e városnak polgára hasznot húzzon azon nagy kiváltságokból, melyeket ezen város lakói élveztek.³ Krakkóban Thurzó nagy rézkohókat építtetett, melyek úgy zúgtak Krakkó közelében, akáresak az Etna, mondja az egykorú Wapowski.⁴

¹ Alsómagyarországi bányavárosoknak hívják Selmeecz-, Körmöcz-, Besztercebánya stb. bányavárosokat szemben az északra fekvő szepe-siekkel.

² *Péck A.* Alsó-Magyarország bányaművelésének története. I. 158. l.

³ *Jan Ptasnik.* Obrazki z przeszłości Krakowa. Kraków. 1902. 73. l.

⁴ U. ott. 75. l.

Hasonló kohó csak kettő volt nyugaton, az egyik Erfurtban, a másik Friaulban.

A kohók mellett nagy raktárak volt a Thurzóknak, melyért évenként 400 forintot fizettek a városnak.¹

Thurzó János, bár városi tanácsos, ritkán tartózkodik Krakkóban; többnyire útban van üzlete érdekében. Az ő érdekeit Krakkóban ügynökök képviselik, kiknek bizonyos ügyekben teljes fölhatalmazásuk volt. Hasonló ügynökségük volt a Thurzóknak Danzigban is.²

1503-ban szerződést köt a két fél oly értelemben, hogy a beszttercebányai, budai, krakkói, tescheni és georgenthali (Thüringiában) ügynökségeket közösen kezelik. A többi üzletet pedig úgy osztották föl, hogy a rézérczekkel és rézszikkel való kereskedés Lengyel-, Porosz- és Oroszországban, nemkülönben Magyarországon át Velenczébe a Thurzókat illeti; a többi vonalon pedig a Fuggerek gyakorolják a jogot, mely kiterjed Danzigon és Stettinen keresztül a tengeren túli vidékekre való szállításra is.³

Krakkón és Danzigon keresztül ment a legtöbb réz a Keleti-tengerre s onnan részint Hollandiába, részint Portugáliába.⁴

A danzigi kikötőben hollandi hajók várják a magyar rézet, hogy nyugatra vigyék. De a jövedelmező üzletet szerették volna a lübeckiek, a Balti-tenger urai, monopolizálni s azért megtámadják a hollandokat. 1511 augusztus 10-én körülbelül 250 hollandi hajó futott ki a danzigi kikötőből különféle árukkal, de főleg Fugger-féle rézzel megrakva, mely Magyarországból érkezett. Másnap hajnalban a lübeckiek csak tizenhat, de kitünően felfegyverezett hajóval Hela alatt megtámadják a holland flottát és negyvenet közülök elsüllyesztenek, hatvanat elégetnek s a többi zsákmányuk lesz. Csak igen kevés hajónak

¹ Péch A. Id. mű. I. 158. l.

² Ptašník. Id. mű. 76. l.

³ Wenzel Gusztáv. A Fuggerek jelentősége Magyarország történetében. 38. l.

⁴ 1495-től 1504-ig 24.000 mázsa, 1507-től 1510-ig 36.000 mázsa, 1510-től 1513-ig 77.000 mázsa, 1513-től 1516-ig 50.000 mázsa, 1516-tól 1529-ig 46.350 mázsa réz ment ki. Péch. Id. m. 92. l.

sikerült elmenekülnie. A Fuggerek kára óriási volt, mert jóformán az egész rakomány az övék volt, de az ő hatalmas pártfogóik, Zsigmond lengyel király és Miksa római császár közreműködése folytán kárpótolva lettek.¹

A Fuggerek iránt való jóakarathoz nyilvánulása volt Zsigmond királynak 1527-ben április 10-én kiadott oklevele is, melyben Fugger Jakabnak és Thurzó Jánosnak megengedi, hogy a Magyarországból hozott rezet és a lengyelországi ólmot szabadon szállíthatják úgy vizen mint szárazföldön.²

A réznek többféle fajával találkozunk; van: «garkupper, rothkupper, dachkupper, gossenekupper, geschnittene scheibenkupper, virkante geschnittene kupper, plechkupper, rundkupper etc.» Ezek közül a «dachkupper» volt a legdrágább (5¹/₂ forint métermázsája) s a «libetter kupper» a legolcsóbb (3 forint).³

Nincs sok adatunk arra, mennyi réz ment Krakkón keresztül s ezek legnagyobb része is csak 1510 óta található. De hogy már előbb is szállítottak rezet Krakkón át, kiviláglik Krakkó városa évkönyveiből, melyek szerint valami Keyser Máttyás 1502-ben Thurzó-féle rezet szállít Magyarországból Danzigba s azt négy mértföldnyire Krakkótól lerakja.⁴ Csak 1510-től kezdve, Thurzó János halála után, György fia alatt van néhány adatunk.

Ezekből tudjuk, hogy a réznek legnagyobb szállítói Łąkwicz Miklós és Körner Máttyás thorni lakosok voltak, a kik a rezet Krakkóban átvették és kötelezték magukat, hogy Danzigba viszik és értékesítve megfizetik a Thurzóknak az őket illető részt. Az összes esetleges károkat, melyek a réznek tulajdon való szállításánál esetleg előfordulnak, ők viselik. Úgy látszik,

¹ *Ptaśnik*. Id. m. 80. l.

² *Pickosinski*. Leges, privilegia et statuta Civ. Crac. Tom. I Vol. 2. pag. 915. — Sigismundus I. rex Poloniae, 1527. die 10. mensis Aprilis, Cracoviae. — «... § 1. Inprimis exnunc et deinceps durante contractu ipsi Fuggeris et eorum successoribus liberum esse debet, cuprum suum ex regno Hungariae et plumbum ex hoc regno nostro Poloniae devehere, quomodo et quocunque velint, per aquam sive per terram, prout rebus et negotijs eorum expedit, sine aliquo civitatis Cracoviensis impedimento...»

³ *Ptaśnik*. Id. m. 76. l.

⁴ *Ptaśnik*. Id. m. 77. l.

nagyon jó üzlet volt a rézszállítás a thorni közvetítőkre nézve, mert mind gyakrabban szerződnek és azt pontosan betartják.

Midőn 1510-ben Łąkwicznak 17 darab reze vészett be a Visztulába, a kárt a legrövidebb idő alatt megtéríti. Ezen évben különben 2233 métermázsát vitt ki 9011 darabban. 1517-ből szól az utolsó tudósítás, midőn 16.357 métermázsas rezet mérnek le Krakkóban.¹

Miért maradt abba a rézszállítás, nem tudjuk. Csak annyi bizonyos, hogy Thurzó György ezen időtájban kiköltözködik Krakkóból és letelepedik nejének, Fugger Annának rokonainál Augsburgban, a hol 1521-ben meghalt.

Ezen időtől fogva a Thurzók egyesülnek a Fuggerekkel és létrejön a «Thurzó-Fugger-féle kereskedelmi vállalat», mint azt Lengyelországban nevezték, melyben a főszerepet a Fuggerek viszik, mert a Thurzók kezdenek húzódni a kereskedelemtől, mihelyt meggazdagodva nagy urakká lettek.

A Szepességen is voltak rézbányák, de ezek a XVII. század elején nagyon rossz állapotban voltak, mert az ólom megdrágulása folytán alig működtek. Innen szállított rezet Lengyelországba Roll Mátyás, a bányák tulajdonosa és pedig részint Palocsának, részint Sztropkónak.² A rezet kis mennyiségben és elválasztatlanul az ércről, szállították.³

A bányatermékek közül még a *vas-* és *aczell kivitel* játszik szerepet; bizonyítja ezt Szandec városának árumegállító-joga a magyar vas- és aczellárúkra,⁴ valamint Szandec hatóságának levelei Lőcséhez, melyekben fölhívja ezt, hogy lakosai, ha vasat, aczelt és más érczetek visznek Lengyelországba, kötelesek az árumegállító-jog értelmében ott lerakodni.⁵

Szokásban volt a *salétromnak* és *puskaporinak*⁶ a kivitele, bár törvényeink tiltják azt.⁷

¹ *Ptaśnik*. Id. m. 77. l.

² Történelmi Tár. 1878. 668., 674., 675. ll.

³ U. ott. 669. l.

⁴ *Lőcse város lev. t.* 521. reg. szám.

⁵ *Lőcse város lev.* 1617., 3168. stb. reg. számok.

⁶ *Horváth*. Id. m. 94. l.

⁷ 1596 : L. 1613 : XV. 1618 : LV. 1622 : XL. 1625 : XIV. 1638 : LXVI. törv.-cikk.

Szarvasmarha-, ló- és juhállományunk igen nagy volt s nemcsak Lengyelországba, hanem a többi országokba is sokat vittek ki belőlök.

Browne angol orvos, a ki 1670—1671-ben járta be hazánkat, azt mondja, hogy évenként vagy 100.000 ökröt visznek ki, de van még annyi az országban, hogy egész Európát el lehetne velük látni.¹

Törvényeink ismételten tiltják ezeknek kivitelét, részint azért, hogy hiányt ne szenvedjen bennük az ország, részint pedig azért, hogy az idegenek kénytelenek legyenek értük bejönni és a harminczadot megfizetni.²

Gabonánk kitünő volta híres volt már akkor is, de Lengyelország felé való kivitel nem öltött oly nagy arányokat, mert Lengyelország maga is földművelő állam volt s nagy arányban látta el a külföldet gabonával. Hisz még rossz aratás idején is évente több mint 100 ezer hajórakomány lengyel búzát és rozst szállítottak a külföldre.³ Tőlünk leginkább csak rossz termés idején vittek lengyel földre gabonát.

De azért vannak adataink, hogy a nagybirtokosok Lengyelországba szállítottak búzát. Így Homonnay György gróf búzát adott el a lengyeleknek, köblét 4 forintjával számítva. Azt is megtette, hogy több esztendei búzát gyűjtött össze birtokain s azután egyszerre 20—30 ezer köböllel adott el a lengyeleknek.⁴

Már akkor is híres volt a *szepesti vászon*, mely leverte a cseh és sziléziai termékeket s Lengyelországban is nagy keletnek örvendett.⁵

Kivitel tárgyát képezték még *gyümölcs, méz, méhser, gyapjú, bőrök, hamuzsír, kender, szilva, pálinka, antimon*.⁶

Lengyelországból való bevitelünk zömét a só tette.

¹ *Acsádi I.* Közgazdasági állapotaink a XVI—XVII. században. 59. l.

² 1498 : XXXI. 1500 : XXV. 1504 : XXVIII. 1507 : X. 1514 : LXVI. 1519 : XXXIV. 1525 : VIII. törv.-czikkek.

³ *Hüppe Siegfried.* A lengyel alkotmány története. Förd. Szathmáry György. 420. l.

⁴ *Acsády I.* Közgazd. állap. a XVI—XVII. században. 57. l.

⁵ *Sváby.* Id. m. 58. l.

⁶ *Jekel.* Id. m. I. 172. l.

A bochniai és wieliczki sóbányák óriási terjedelme lehetővé tette a só kivitelét.

Már Nagy Lajos megengedte a lengyeleknek, hogy Liptó-, Szepes- és Sárosmegyébe sót hozzanak, tekintettel a máramarosi sóbányák nagy távolságára.

Ugyanezen okból kezdtek az árva megyei nagyfalusiak már Zsigmond király korában a könnyebben hozzáférhető lengyel sót Árvába és Liptóba szállítani.¹ E szokást megerősítette I. Zsigmond lengyel király 1523-ban s utóbb II. Lajos is, 1548-ban pedig I. Ferdinánd.²

Ugyanezen évben törvényt hoznak a lengyel só használatáról. Kimondják, hogy csak Árva, Liptó és Turóc megyék élhetnek lengyel sóval, mert e megyék távol vannak a máramarosi sóbányáktól és a hegyek miatt szinte hozzáférhetetlenek.³

1550-ben kéri a rendek a királyt, hogy gondoskodjék a felvidéken elég mennyiségű máramarosi sóról, ha pedig ez nem lehetséges, engedje meg, hogy lengyel sót hozzanak be.⁴

1554-ben Zsigmond Ágost Szandecnek árúmegállító-jogot ad a bochniai sóra, de 1563-ban a XIII. szepesi város polgárait nézve visszavonja, a kik így ismét szabadon szállíthatták a sót.⁵

Midőn a máramarosi sóbányák János Zsigmond kezébe kerültek, I. Ferdinánd igen nagy jövedelemtől esett el s ezt pótolni akarta.

Miksa trónörökös atyja nevében föl akarta emelni az erdélyi és máramarosi só vámját, a lengyel sót ellenben, melyet a zsolnai, turdossini, kézsmárki és löcei harminczadokon hoznak be, nem akarta jobban megvámolni, mert a wieliczki sóbányák ez idő szerint a Habsburgok kezében voltak zálogban. A kamara ellenben ellenkező véleményen volt; csupán a lengyel só vámját akarta emelni, az erdélyit és máramarosit

¹ *Horváth* M. Id. m. III. 58. l.

² U. ott és *Katona*. Id. m. XXI. 789. l.

³ 1548-ik évi XXIX. törv.-ezikk.

⁴ 1550-ik évi LXVIII. törv.-ezikk.

⁵ *Wagner*. Id. m. I. 233. l.

ellenben nem. Végre abban állapotok meg, hogy a lengyel sónak minden darabjáért, melyet a lengyelek bancusnak neveznek, 60 dénárt szednek az eddig szokásos harmincz helyett.¹

Az említett három megyén kívül tilos volt máshova lengyel sót szállítani s a szepesi kamara 1616-ban szigorúan megtiltja a lengyel só szállítását ezen vidékre, mert itt az eperjesieket illeti a sóárulás joga s a lengyel sónak behozatala nagyban károsítaná őket.²

A lengyel sónak a Szepességen való elterjedését bizonyítja a Kis vármegyének a lengyelországi sót kilitó rendelete 1696-ban, melyet megtorlásul hozott azért, mert Kézsmárk a Kis vármegye lakosaitól piaczi vámot követelt.³

Az érecek olvasztásához szükséges *ólomot* Lengyelországból szállították a felsőmagyarországi bányákba.

Már említettük, hogy I. Zsigmond lengyel király megengedte a Fugger-Thurzó vállalatnak a lengyelországi ólom kivitelét. Ezt beszterezebányai kohóiba szállította a vállalat.

Midőn I. Ferdinánd 1546-ban átveszi a Fuggerek beszterezebányai részvállalatát, meghagyja, hogy menjen ki valaki Lengyelországba, az ólom megszerzése czéljából.⁴

Midőn a selmeczi polgárok megtudják, hogy a villachi ólom vámszállítás nélkül olcsóbb (2 frt 50 kr) lenne, mint a lengyelországi, mely 3 forint 40 krajczárba kerül, 1551-ben folyomodnak a királyhoz a villachi ólom vámmentes szállítása érdekében.⁵

A lengyel ólom árának megdrágulása bénítólag hatott a magyar bányákra, melyek közül több majdnem megszűnt.⁶

¹ *Acsády*. Magyarország pénzügyei I. Ferdinánd korában. 165. l.

² Eperjesi kir. kath. gymn. Értesítője. 1880/81. 50. l.

³ *Hradszky*. Id. m. 115. l.

⁴ *Pécs*. Id. m. I. 201. l.

⁵ *Pécs*. Id. m. 216. l.

⁶ Történelmi Tár. 1678. 675. l. — Egy mázsa ólom Krakkóból Beszterezebányára szállítva :

1583-ban	3 forint	—	dénár	
1603-ban	2	«	90	«
1610-ben	6	«	25	«
	és 6	«	50	« volt.

Ugyancsak Lengyelországból hozzák be a selmeczi arany olvasztásához szükséges *önt* is.¹

Nemkülönben Lengyelország látta el jórészen hazánkat *kénnel* egész 1570-ig, a mikor nálunk is kezdtek termelni.²

A bányavárosok *üveg szükségleteiket* leginkább Passauból és Lengyelországból szerezték be, de ezeknek drága szállítása miatt 1630-ban Újbányán üveghutákat építettek, melyeknek termékei állítólag felülmúlták a lengyel és passauai gyártmányokat.³

Igen nagy keletje volt nálunk a Lengyelországból hozott *prémárúknak*. Az északeurópai és ázsiai síkságok állatvilága nyújtotta prémek Moszkván és Krakkón keresztül jutottak hazánkba, melynek nemessége és jómódú polgársága előszeretettel viselte ezeket.

Már Beatrix királyné is megparancsolja kamarásának, hogy rögtön hozasson neki *nyestprémeket* Krakkóból.⁴

A bányavárosokat sűrűn fölkeresték a lengyelek prémárúikkal s a lengyel szücsök oly számban telepedtek le Besztercebányán, hogy a városi szücsöknek üzletét nagyban rontották, a mi a városi tanácsot arra bírta, hogy statutumot hozzon a lengyelek ellen, a kik a városi szücsök kenyerét elveszik.⁵

Az alsómagyarországi bányavárosok szükségleteire hozott prémek többnyire a turdóssini harminczadon mentek át.⁶

Jó piacra találtak nálunk a krakkói és sziléziai *kelmék*. A szepesi vár urai Krakkóból hozatták a drága kelméket, melyek a Dunajecz völgyén jöttek oda.⁷

¹ *Horváth*. Id. m. III. 85. l.

² Magy. Gazd. Szemle. 1899. 288. l.

³ Magy. Gazd. Szemle 1899. 242. l.

⁴ Századok. 188 . 796. l.

⁵ *Kol. és Óv*. Magy. törv. gyűjt. IV. 2. 178. l. — Besztercebányai statutum. Den Polaekhen auch nit den Furkhauff und Überteurung der Rauchen wahr es sey von Mardern, Fuxen, Pibern und dergleichen gestalten, dar durch sie den Stadtkurschern auch der Narung abbrechen und ursach geben, das oft Ainem gutten man oder Erlichen frauen, wie sie begeren, Ire Klaydungen nit gefurdert mugen werden.

⁶ Magy. Gazd. Szemle. 1899. 247. l.

⁷ *Deák Farkas*. Gr. Csáky István életrajza. 179. l.

Posztót is nagy mennyiségben hoztak be Krakkóból,¹ valamint a *lengyel vászon* is bevitel tárgyát képezte.²

A turdossini harminczad megvizsgálására 1560-ban küldött biztosok Lengyelországból szállított tárgyakra mondják a *posztót, ólmot, sót, komlót, kést, süveget, vásznat, prémeket, ruhákat.*³

Behozatal tárgyát képezték még *litvániai fonál, len és fegyver;*⁴ *bársonyneműk;*⁵ *rókabőr;*⁶ *farkasbőr;*⁷ *szilva;*⁸ *dió;*⁹ *kénkö.*¹⁰

¹ *Salamon F.* Budapest története. II. 431. l.

² *Kol. és Óv.* Id. m. II. 2. 306. l.

³ *Magy. Gazd. Szemle.* 1899. 247. l.

⁴ *Lőcse város lev. t.* 482. reg. szám.

⁵ *Kerekes Gy.* Kalmár Gergely deák regestruma kereskedéséről. *Magy. Gazd. Szemle.* 1903. 90. l.

⁶ U. ott. 73. l.

⁷ U. ott.

⁸ U. ott. 72. l.

⁹ U. ott.

¹⁰ U. ott.

NYOLCZADIK FEJEZET.

Borkivitel.

A magyar bor hire. — A török hódoltság nem kedvez a bortermelésnek. — Más piacot keres. — Az északi ember természete. — Boraink. — A tokai bor. — Sok adat. — Krakkó város határozata a boreladásról. — A kereskedők védelmére kiküldik Schwendit. — Zsarolása. — A borkivitel hol megtiltják, hol megengedik. — Bethlen megtiltja a borkivitel. — Zemplén véleménye. — Jogtalan vámmentes borszállítás. — Kassán túl nem szabad menni. — Borkereskedő telepek. — Vám és italdó. — A hordó nagysága. — Csak a termelő kereskedhetik. — Hatósági pecsét. — Tartózkodási idő. — A borkivitel útjai. — A hamisított borok behozói. — A borok ára. — A borkivitel igen jelentékeny.

«Nullum vinum nisi hungaricum, Hungariae natum Cracoviae educatum», mondja a lengyel.

Boraink igen híresek és kedveltek voltak Lengyelországban s borkivitelünk a lengyel földre oly nagy arányokat öltött a XVI. de főleg a XVII. évszázban, mint soha annakelőtte és utána.

A törökök térfoglalása hazánkban kihatással volt a bortermelésre is. A Koránnak a bor élvezetét tiltó parancsa azt eredményezte, hogy a bortermelés jóformán csak a törököktől meg nem szállott területekre szorítkozott.

Mivel a törököt uraló terület nem volt alkalmas a borkereskedelemre, természetszerűleg más piacot keresett a bortermelő s ez a magyar király uralma alatt levő területre nézve a nyugati, de főképp az északi országok lettek, melyeknek földje nem termi meg a szőlőt.

Az északi hidegebb égöv alatt lakó népek természete szinte megköveteli a szeszes italokat s míg a forró égöv alatt lakónak kész méreg a bor, addig az észak emberének jóformán szükséglet.

Ez is magyarázatát adja a mi óriási borkereskedelmünk-

nek észak felé, a hol mindig az erősebb, finomabb tokaji borok fogytak a legnagyobb mértékben.¹

Nagyban hozzájárult a magyar borok nagymérvű kiviteléhez a lengyel nemesség meggazdagodása s a vele járó fényűzés. A mint szegényedett a lengyel nemesség, úgy fogyott a mi kivitt hordóinknak száma is.

Már a középkorban is voltak híres boraink, mint a szerémi, szegszárdi, ruszli stb. s már a XV. évszázban híres bortermő országnak tartják hazánkat a külföldön.²

A tokaji bor jóságát csak a XV. évszáz utolsó éveiben halljuk emlegetni, de már néhány évtized múlva világhírvé válik.

A hagyomány szerint Draskovics György zágrábi püspök, a ki a magyar katholicizmust képviselte a trienti zsinaton, egy pápai ebéd alkalmával tállyai bort mutatott be az uraknak, mely rögtön meghódította az egész társaságot.³ Állítólag ez alapította meg a tokaji borok világhírét.

Rövid idő alatt eljut a távoli országokba is és épúgy ott találjuk a francia és angol, valamint a svéd és orosz udvarok asztalain.

A középkorban csekély volt borainknak Lengyelországba való kivitele s nagyobb mértékben csak a XV. évszáz végén szállítanak.

A XVI. évszázadtól kezdve azonban igen sok adatunk van borkivitelünkre, mely daczára a sok zaklatásnak, a sok nehézségnek, nagy arányokat öltött.

1513-ban valami Horváth Mihály nevű ember panaszkodik Kassa tanácsának, hogy borait Lublón megvámolták, holott Krakóban semmi vámot sem követeltek tőle.⁴

1522-ben már panaszkodnak a kassai polgárok, hogy a bort mellékutakon csempézik be Lengyelországba.⁵

¹ A legnagyobb tokaji borpinczék most is Szent-Péterváron vannak.

² *Dr. Herczeg Mihály*. A bortermelés hazai fejlődése. Magy. Gazd. Szemle. 1894. 125. l.

³ U. ott. 133. l.

⁴ Történelmi Tár. 1898. 727. l.

⁵ Történelmi Tár. XI. 135. l.

A magyar boroknak elterjedését bizonyítja az, hogy már a hatóságok is foglalkoznak vele.

Igen érdekes e tekintetben Krakkó város tanácsának határozata a borok eladását illetőleg.

Meghagyja a tanács, hogy a borokat vignetta nélkül nem szabad eladni. A magyar bor vignettája zöld legyen, a morva boré szalmasárga és a vörös boré czipópiros. A ki vignetta nélkül adja el borát, az öt márka büntetést fizet.¹

A magyar borok kiválóságát mutatja a határozat harmadik pontja, mely kimondja, hogy a morvaországi bort ne merje senki magyar bor gyanánt eladni.²

Meghatározzák a többi közt a magyar és morva borok árát is: a közönséges magyar bor ára ne legyen magasabb egy garasnál. A morva bort 15 dénárjával kell eladni.³

Tehát a magyar bor drágább volt, mint a morva.⁴

Sok *bántalmat* kellett szenvednie e korban a kereskedőknek a folytonos rablás és fosztogatás miatt úgy, hogy néha teljes lehetetlen volt a szállítás.

A borkereskedés is sokat vesztett ezáltal, azért Miksa király 1566-ban Lőcse, Eperjes, Bártfa és Kis-Szeben fölszólalására *Schwendi Lázárt* bizta meg a borkereskedők védelmezésével, hogy a borok kivitele kárt ne szenvedjen.⁵

De Schwendi nem valami helyesen foghatta föl a megbizatást, mert épen ő volt az, a ki zsarolta a kereskedőket és

¹ *Pickosinski*. Leges, privilegia et statuta Civ. Cracoviensis. Tom. I. Vol. 1. pag. 109. — 1540. die 17. mensis Decembris Cracoviae. . . §. 2. Secundo. Ut omnes propinatores numquam vina dare audeant, nisi prius signa apendeant. Hungaricum vinum propinantes signa seu sarta habeant viridia, Moravicum vendentes straminea; et si qui rubia habent, illi paniculum rubeum adfigant, omnesque huiusmodi signa habeant adhinc octavam subquinque marcarum poena irremisibiliber exigenda.

² U. o. . . §. 3. Tertio. Ne quis vina Moravica pro Hungarico dare audeat sub poena a dominis consulibus sibi infligenda.

³ U. o. . . §. 6. Sexto. Ne vinum Hungaricum altius pro uno grosso et Moravicum 16 denarys statuat.

⁴ Egy garas 18 dénárból állott.

⁵ *Lőcse város levéltára*. 653. reg. szám.

minden hordó borért, minden koesi gabonáért hat forintot zsarolt.¹

A XVI. évszáz második felében már igen nagymérvű volt, különösen a tokaji borok kivitele.

Ez időtől fogva már törvények is szabályozzák a borkivitelét.

A kor különös vámpolitikája s a kereskedelem felől osztott nézetei ártalmára voltak a borkivitelnek.

1567-ben a magyar rendek eltörlik a borkivitel tilalmát² s ezentúl szabad mindenkinek a bort külföldre szállítani. De nem úgy a lengyelek, a kik 1578-ban megtiltják a lengyel kereskedőknek a Magyarországból való borszállítást,³ úgy okoskodva, hogy ezáltal a magyar borkereskedők kényszerülve lesznek behozni a bort s ezáltal a harminczadjövedelmek emelkedni fognak, míg ellenben, ha a belföldiek hozzák be a bort, kisebb a jövedelem, mert ők nem fizetnek vámot.

Hasonlóképp tesz a magyar országgyűlés is, mely 1588-ban megtiltja a magyaroknak a bor kivitelét,⁴ de már 1595-ben megengedik mindenkinek a bor szabad szállítását,⁵ 1609-ben azonban újra eltiltják ezt.⁶

1613-ban megint fölszabadítják a borkereskedelmet, azzal okolva meg, hogy a szabadság a harminczadok nagyobb jövedelmét fogja eredményezni.⁷

1630-ban viszont megújítják az 1609-ik évi XLIII., a borkivitel tiltó törvényezikket.⁸ Az 1638. évi XLIX., valamint az 1681. évi XLV. törvényezikkek ismét megengedik a bornak a szomszéd országokba való szállítását.

De nemesak a magyar rendek tiltották meg a hazai kereskedőknek a borszállítást, hanem még *Bethlen Gábor* is, a ki

¹ *Horváth*. Id. m. III. 64. l.

² 1567. évi XXXVIII. törvényezikk.

³ *Jekel*. Id. m. I. 172. l.

⁴ 1588. évi XV. törvényezikk.

⁵ 1595. évi XXXV. törvényezikk.

⁶ 1609. évi XLIII. törvényezikk.

⁷ 1613. évi XXIX. törvényezikk.

⁸ 1630. évi XXXIX. törvényezikk.

1619-ben így rendelkezik felőle: «Nagy fogyatkozására vagy az az nemes országnak, hogy a kereskedők Lengyelországba az bort beviszik, azért ezután senki bort kereskedésre Magyarországból Lengyelországba sub poena confiscationis vino ne merje elvinni, hanem az, ki borral akar kereskedni, ad loca depositionum az, mint azelőtt is volt, vigye borát és úgy a lengyelek jöjjenek Magyarországra bort venni».¹

Néhány évvel később (1625) pedig a kassaiakhoz írt levelében meghagyja, hogy «...a magyarországi bort Lengyelországba vinni senkinek szabad ne legyen, hanem kinek bor kell, jöjjön maga érte».²

Zemplénmegye 1628. évi közgyűlése még ennél is tovább akar menni és boroknak lengyelek által való kivitelét is meg akarja szorítani, hogy elkerülje a sok kellemetlenséget és kárt, a mit a lengyel borszállítók a hamis és silány pénzeknek behozatalával okoznak.³

Szokássá vált annak megengedése, hogy egyes városok és urak vámmentesen szállíthassák a bort, holott erre nem volt kiváltságuk.

1598-ban panaszkodik az udvari kamara, hogy Kassa és Bártfa *vámmentesen* szállít bort Lengyelországba, pedig nincs erre joga.⁴

Lubomirski Szaniszló Lubló ura és a tizenhárom szepesi város szinte harminczadfizetés nélkül szállították a bort Lengyelországba, a miért az 1618. évi XI. törvényezikk meghagyja a főntieknek, hogy a harminczadot fizessék meg. 1635-ben pedig általánosságban kimondja a törvény, hogy a Lengyelországba vitt borokért mindenki köteles harminczadot fizetni s a városoknak egyes szabadalmi hatályon kívül maradnak.⁵

A *lengyel borkereskedőknek* nem volt megengedve Kassán túl kereskedést üzni, hanem a város privilegiuma alapján itt

¹ *Kerekes György.* Bethlen pénzjavítási törekvése. Magyar Gazd. Szemle. 1901. 319. l.

² *Kerekes.* Id. hely.

³ *Kol. és Óv.* Id. m. II. 1. 41. l.

⁴ *Fraknoi.* Id. m. IX. 12. l.

⁵ 1635. évi XXII. törvényezikk.

voltak kötelesek a bort bevásárolni. Ezt azonban igen sokszor nem tették, hanem Kassát elkerülve lejjebb utaztak a borok beszerzéséért. E miatt a királynál is élnek panaszszal a kassaiak és a város statutumai is többször rendelkeznek e felől.¹

A magyar borok Lengyelországba való szállításának könnyebb lebonyolítására két *magyar borkereskedőtelep* szolgált.

Mind a kettő lengyel földön volt, közel a magyar határhoz és hazai törvényeink szerint élt. Anyavárosa Kassa volt s ehhez fordult segítségért bajaiban.

Az egyik telep *Duklán* volt s «a duklai letevő helyen lévő magyarságnak» vagy Lengyelországban, Duklán lévő magyarok közönségének» hívta magát. A levéltári emlékek 1616-tól 1634-ig terjednek e telepre vonatkozólag. A másik telep Duklától északra *Jaslóban* volt.²

A bor *kiviteli vámja* elég magas volt, egy hordó után 2—3 forint.³

Lengyelországban a vámon kívül még *italadót* kellett fizetni, a mi elég sok volt, különösen 1635 óta, a mikor a törvény megállapítja, hogy a magyarok egy hordó bortól négy lengyel forintot, a lengyelek még ezen felül kettőt kötelesek italadó fejében fizetni.⁴

A nagymérvű borkivittelt *megakasztotta* egy időre a lengyel rendeknek 1611-ben hozott azon határozata, hogy a magyar bort ezentúl négy barillásnál kisebb hordóban nem szabad árulni. A magyar hordók kisebbek voltak, azért a magyar kereskedőket megbüntették.

A «Duklán levő magyarok közönsége» is Kassa városához írt levelében panaszodik e miatt. «Sokan — írják — az

¹ *Kol. és Óv.* Id. m. II. 2. 115. l. — 1581. Kassa városi statutum. ... Item ist entlich ir fleisiges biett und beger, das ein Ersamer Richter und Raadt durchaus vorhitten lassen, damit die Polaken so sich des Weinhandels understhen, underhalb Kassau nicht verreisen lassen, auch durch andere weg auf und nieder noch wein zu reisen nicht zu lassen.

² *Kerekes György.* Két magyar borkereskedőtelep Lengyelországban a XVII. században. *Magyar Gazd. Szemle.* 1901. 181. l.

³ *Katona.* Id. m. XXIX. 760. l.

⁴ *Jekel.* Id. m. II. 33. l.

itteniek közül panaszkodnak a hordók kicsinyisége miatt, hogy 1611-ben Varsón az országgyűlésen azt határozták, hogy senki négy Barillás, azaz hat csöbrös hordónak alatta be ne merjen Lengyelországba menni. A ki megteszi, arra súlyos büntetést mérnek, a mint ezt kegyelmetek a mellékelt idézőből is láthatják.»¹

A kereskedők a kamarához fordultak orvoslásért, mely a királynak adta elő a dolgot, a ki írt is a lengyel királynak ez ügyben. A lengyel király azt válaszolja, hogy ő nem változtathatja meg a törvényt, azért legjobb, ha a lengyel rendek ezen határozatát kihirdetik a szepesi kamara területén, hogy a kereskedők tudják magukat mihez tartani.²

Ártalmára volt a borkereskedelemnek azon törvény, hogy *csak a termelő adhatta el* borát, mert nem volt minden termelő oly helyzetben, hogy saját maga vihette volna el azt Lengyelországba. A lerakóhelyen meg kellett esküdnie a borszállítónak, hogy a bor saját termésé.³

Egy 1581. évi konstituczió értelmében a lerakóhelyeken a hordókat *a hatóság pecsételte le* s míg ez meg nem történt, nem volt szabad azokat a pinczébe bocsátani, 100 márka büntetés terhe alatt.⁴

1611-ben elhatározták a lengyel rendek, hogy a magyar kereskedő, ha borát három hét alatt el nem adta, *más lerakóhelyre* mehet, de sehol sem lehet hat hétnél tovább.⁵

Megállapítják az *utakat* is, merre lehet a bort Lengyelországba hozni, mint Jaslo, Dukla, Rymanow, Szandec, Bięcz, Nowy targ, Krosno, Sambor, Stryi, Jordanow és Zmigrod. A kit a tiltott utakon rajtacsipnek, annak borát elkobozzák, melynek fele a királyt, fele a följelentőt illeti.⁶

¹ *Kerekes György.* Két magyar borkereskedőtelep Lengyelországban a XVII. században. Magyar Gazd. Szemle. 1901. 181. l.

² *Dr. Takács Sándor.* Borkivitelünk Lengyelországba 1610—1611-ben. Magyar Gazd. Szemle. 1899. 85. l.

³ *Jekel.* ld. m. I. 173. l.

⁴ U. o. I. 173. l.

⁵ U. o. I. 174. l.

⁶ U. o. I. 175. l.

Gondoskodik a lengyel törvény a *hamisított borok behozói-ról*, valamint azokról, a kik idegen borokat adnak el magyar gyanánt. Mindkét esetben 100 márka birsággal sújtják az illetőt.¹

A lengyel konstitucziók részletesen meghatározzák az egyes borok *árát*. 1593-ban a régi magyar bor ára öt garas, a gyengébbé négy, az újé három garas.² 1611-ben a régi magyar bor ára hat garas, az újé öt, a francziáé három.³ 1620-ban a magyar bor árát hét és fél, a francziáét pedig hat garasban állapítják meg.⁴

Az árakból láthatjuk, hogy a magyar borokat tartották a legfinomabbaknak.

Daczára a már említett sok nehézségnek és zaklatásnak, borkivitelünk e korban *igen jelentékeny* volt és messze meghaladta a többi árúezikkekét.

Álljon itt egy kis összehasonlítás.

Kassán 1610-ben az összes harminczadjövedelem 5069 forint 67 dénárt tett ki, ebből a borharminczad 4995 forintot tett ki, egyéb árúk harminczada tehát csak 74 forint 67 dénárt. 1611-ben a borharminczadból 5972 forint gyült be, míg más árúk harminczadából 28 forint 94 krajezár.

Homonnán 1610-ben a bor harminczada 8965 forint, más árúezikkeké 121 forint 54 dénár; 1611-ben a borharminczad 12.414 forintot tett ki, más árúké 62 forint 84 és fél dénárt.

Varannón 1610-ben a borharminczad 4516 forintot jövedelmezett, más árúk után pedig egy dénár sem folyt be. 1611-ben a borból 5401 forint, egyéb árúból 8 forint 30 dénár jövedelmet mutattak ki. Eperjesen 1610-ben 3099 forintot tett ki a borharminczad, míg egyéb árúk után csak 411 forint 15 krajezár jött be.⁵

Legerősebb volt a bor kivitele a homonnai harminczadon. Erre vezetett ugyanis a legrövidebb út a Hegyaljáról Lengyel-

¹ *Jekel*. Id. m. I. 174. l.

² U. o. I. 173. l.

³ U. o.

⁴ U. o. I. 174. l.

⁵ *Dr. Takács Sándor*. Borkivitelünk Lengyelországba 1610 és 1611-ben. Magyar Gazd. Szemle. 1899. 95. l.

országba, a hol legnagyobb mértékben a tokaji borokat fogyasztották.

Sok bort vittek ki a kassai és eperjesi harminczadokon is.¹

E nagymérvű kivitel azonban, mint már említettük, a XVIII. évszázban a lengyel nemesség szegényedésével fokozatosan apadt. Azonkívül a töröknek Magyarországból való kiűzésével nálunk is növekedett a fogyasztó közönség.

¹ Tájékoztatásul szolgáljon a borok kivitelét illetőleg az egyes harminczadok forgalma az 1637—1601. években.

	1637	1638	1639	1640	1641
	h o r d ó				
Bártfai harminczad	781	888	1191	1006	1209
Eperjesi «	2455	4022	2831	2319	2084
Homonnai «	3691	2570	2151	3145	3307
Kassai «	3054	3205	2155	2022	1882
Kisszebeni és palocsai harminczad	60	289	300	292	239
Lőcsei harminczad	326	320	293	279	363
Sztropkói «	65	140	63	223	353
Tokaji «	948	2115	1644	1488	1134
Ungvári «	195	258	201	180	279
Varannói «	1454	836	1180	412	1065
	<u>13032</u>	<u>14643</u>	<u>12009</u>	<u>11366</u>	<u>11915</u>

Az öt év alatt kivittek:

Homonnán át	14864	hordót	Kis-Szebenen át	—	hordót
Eperjesen »	13711	»	Palocsán át	1180	»
Kassán »	12318	»	Ungváron «	1113	»
Tokajon »	7379	»	Sztropkón «	844	»
Bártfán »	5075	»			
Varannón »	4950	»			

Tagányi K. Borkivitelünk Lengyelországba 1637—1641. Magyar Gazd. Szemle. 1898. 113. l.